

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

Remenar, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:658470>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

Karla Remenar

Zagreb, lipanj, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

Karla Remenar

prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Zagreb, lipanj, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Karla Remenar

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj 2022.

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

Karla Remenar

prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Socijalna pedagogija/Odrasli

Sažetak:

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma ozbiljan je i široko rasprostranjen problem današnjeg društva sa visokim udjelom tamne brojke. Ono predstavlja jedno od mnogobrojnih pojava oblika seksualnog nasilja nad djecom koji širenjem globalizacije i razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija prelazi granice tradicionalnih okvira. Krajem prošlog stoljeća, 1999. godine, Svjetska turistička organizacija prepoznala je ovaj fenomen i oštro ga osudila, smatrajući ga kršenjem čl. 34. Konvencije o pravima djeteta. No, unatoč naporima koji traju preko dva desetljeća, seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma proširilo se diljem svijeta i nadmašilo svaki pokušaj reagiranja na međunarodnoj i nacionalnoj razini (ECPAT, 2016b). Cilj ovog rada bio je pregled aktualnih spoznaja o spomenutom problemu analizom radova objavljenih u razdoblju od 01.01.2011. do 31.12.2021. godine u relevantnim bazama podataka (WOS, SCOPUS, Hrčak i CROSB). Temeljem provedene analize zaključuje se da potražnja za dječjim seksualnim turizmom pretežno dolazi iz bogatih industrijaliziranih zemalja, a uglavnom se odvija u siromašnim zemljama sa visokom stopom korupcije i neosjetljivosti na prava djece. Na njegovu pojavu, razvoj i širenje utječu brojni faktori, a kao jedan od najcitiranijih čimbenika vezan uz ovaj fenomen navodi se siromaštvo, odnosno nepovoljni socioekonomski uvjeti. U dječjem seksualnom turizmu sudjeluju brojni dionici, uključujući turističke organizacije, aviokompanije, taksiste, seksualne prijestupnike, žrtve, turističke agente u određnim područjima, korumpirane državne službenike i mnoge druge, koji mogu imati različite uloge u seksualnoj viktimizaciji djece. Provedenom analizom zaključuje se da su potrebni daljnja edukacija stručnjaka različitih profila, istraživanja, međusobna suradnja znanstvenika, stručnjaka, tijela i organizacija te senzibilizacija javnosti u pogledu ovog problema i upoznavanje s njim kako bi se moglo utjecati na smanjenje spomenutog fenomena i zaštitu najmlađih i najranjivijih članova našeg društva.

Ključne riječi: *dječji seksualni turizam, seksualno iskorištavanje djece, putovanja, turizam*

Sexual Exploitation of Children in Travel and Tourism

Karla Remenar

prof. PhD Irma Kovčo Vukadin

Social pedagogy/Adults

Abstract:

Sexual exploitation of children in the context of travelling and tourism is a serious and widespread problem in contemporary society with high proportion of dark figure. It is one of many manifestations of sexual violence against children which, as a result of the expansion of globalization and the development of information and communication technologies, has transcended the boundaries of its traditional framework. At the end of the last century, in 1999, the World Tourism Organization recognized this phenomenon and strongly condemned it as a violation of Article 34 of the Convention on the Rights of the Child. However, in spite of all the efforts in the past two decades, sexual exploitation of children in the context of travel and tourism has spread around the world and surpassed all attempts of responding to it on both international and national level (ECPAT, 2016b). The aim of this paper was to review current knowledge about the given problem on the basis of an in-depth analysis of papers published in relevant databases (WOS, SCOPUS, Hrčak, and CROSB) in the period between January 1, 2011, and December 31, 2021. Based on the analysis, it has been concluded that the demand for child sex tourism comes primarily from affluent industrialized countries and takes place mainly in impoverished countries with a high rate of corruption and insensitivity to children's rights. Its occurrence, development and expansion are influenced by numerous factors, and most cited one is poverty, i.e. unfavourable socio-economic conditions. Numerous stakeholders re involved in child sex tourism, including tourism organizations, airlines, taxi drivers, sex offenders, victims, travel agents in destination areas, corrupt civil servants, and many others, who may potentially play different roles in the sexual victimization of children. It can be concluded that further education of experts of various profiles, further research, cooperation of scientists, experts, relevant bodies, and organizations, as well as the raising of public awareness with regards to this problem and the familiarization of the public with it are needed for this phenomenon to be reduced and the youngest and most vulnerable members of our society to be protected.

Key words: *child sex tourism, sexual exploitation of children, travel, tourism*

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. DEFINIRANJE POJMOVA	4
2.1. Seksualno nasilje nad djecom	4
2.2. Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece	5
2.3. Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma	15
3. ZAŠTITA SEKSUALNOG INTEGRITETA DJECE: TEMELJNI MEĐUNARODNI DOKUMENTI.....	17
4. METODA.....	21
5. REZULTATI I DISKUSIJA	25
5.1. Rasprostranjenost i temeljne značajke dječjeg seksualnog turizma.....	25
5.1.1. Azija	26
5.1.2. Europa	28
5.1.3. Sjeverna i Južna Amerika.....	29
5.1.4. „MENA“ i Afrika	30
5.2. Etiologija dječjeg seksualnog turizma	31
5.3. Konceptualni model dječjeg seksualnog turizma.....	37
5.4. Obilježja počinitelja dječjeg seksualnog turizma.....	41
5.5. Sankcioniranje i tretman počinitelja dječjeg seksualnog turizma	46
5.6. Posljedice i tretman žrtava dječjeg seksualnog turizma.....	49
5.7. Prevencija dječjeg seksualnog turizma	51
6. ZAKLJUČAK	54
7. LITERATURA.....	59

1. UVOD

Seksualno nasilje nad djecom, koje uključuje i seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma, ozbiljan je i široko rasprostranjen problem današnjeg društva koji razvojem komunikacijsko informacijskih tehnologija prelazi granice tradicionalnih okvira. Ono obuhvaća seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djece sa brojnim pojavnim oblicima različitog intenziteta koji će kasnije biti prikazani u radu. Radi se o vrlo osjetljivom i teškom području od kojeg mnogi okreću glavu ignorirajući, umanjujući i/ili negirajući problem. Djeca žrtve predstavljaju najmlađe i najranjivije članove našeg društva, stoga je zaštita njihovih temeljnih prava i sloboda, uključujući i seksualni integritet, zajamčena brojnim posebnim međunarodnim i nacionalnim dokumentima. Odeljan (2018) naglašava da je naša zajednička odgovornost priznati da problem seksualnog nasilja nad djecom postoji i da je itekako prisutan u društvu, što potvrđuju brojna provedena istraživanja. S obzirom na našu zakonsku, profesionalnu i moralnu obvezu, dužni smo reagirati i utjecati na ovu problematiku, posebice jer, kako navodi Sanchez (2017; prema Rittossa, 2018a), ono predstavlja krajnje nepoželjna ponašanja protivna ljudskom dostojanstvu, kolektivnoj svijesti i osnovnim moralnim postulatima društva.

O sveprisutnosti seksualnih delikata na štetu djece govore brojna istraživanja i meta-analize prikupljena od strane Vijeća Europe u kojima je utvrđeno da je jedno od petero djece seksualno zlostavljano, kako u svijetu tako i kod nas, a samo se 10% slučajeva otkrije (Bilić i sur., 2012; prema Odeljan 2018). Isto tako, Roje Đapić, Buljan Flander i Galić (2021) navode brojku Vijeća Europe od 20% djece u Europi koja su do svoje punoljetnosti doživjela neki oblik seksualnog zlostavljanja. Stoltenborgh (2011; prema UNICEF, 2020) navodi da su 1 od 5 djevojčica i 1 od 13 dječaka u svijetu bili seksualno zlostavljani ili iskorištavani prije nego što su navršili 18 godina. UNICEF (2017; prema UNICEF, 2020) ističe da je 2016. godine devet milijuna adolescentica u dobi od 15 do 19 godina bilo prisiljeno na seksualni odnos ili druge seksualne radnje, a procjenjuje se da je ta brojka u 2020. godini porasla na 13 milijuna adolescentica (UNICEF, 2020). Sustavnim pregledima utvrđeno je da se stope seksualnog zlostavljanja u Europi za djevojčice kreću između 13.5 - 28%, za dječake 4 - 12%, u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama za djevojčice 20 - 26.5%, za dječake 7 - 8%, u Južnoj Americi 8 - 13% za djevojčice i 2 - 14% za dječake, u Aziji 7 - 68% za djevojčice i 4 - 35% za dječake te u Africi 20 - 43% za djevojčice i 10 - 30% za dječake (Andrews, 2004; Stoltenbourgh, 2011; prema UNICEF, 2015). U izvještaju udruge Ženska soba „*Seksualno nasilje u Hrvatskoj*

2000 - 2010“ analizirani su podaci o prijavljenom seksualnom nasilju, podaci o žrtvama i počiniteljima te objavljena stručna literatura i provedena istraživanja u Hrvatskoj. Rezultati su pokazali da su najčešće žrtve svih oblika seksualnog nasilja djeca (32%) i maloljetne osobe u starosti od 14 do 18 godina (30%) (Mamula i sur., 2011; prema Roje Đapić i sur., 2021). Popović (2018) naglašava da je prevalencija seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj nešto niža u usporedbi s drugim zemljama, ali daleko od zanemarive. Stope prevalencije kontaktnog seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj kreću se od 8.5% do 13.7%, odnosno 18.1% kada je riječ o nekontaktnom seksualnom zlostavljanju. Važno je naglasiti da navedeni podaci ne pružaju stvarnu sliku opsega problema. Naime, seksualno nasilje nad djecom jedan je od najmanje prijavljenih oblika nasilja s visokom proporcijom tamne brojke te je do stvarnih i točnih podataka gotovo nemoguće doći. Mathews i sur. (2020; prema Roje Đapić i sur., 2021) primjećuju da većina istraživanja ne uzima u obzir sve oblike zlostavljanja te da su metodološki pristupi toliko različiti u pojedinim studijama da je gotovo nemoguće pratiti trendove i uspoređivati ili generalizirati podatke na adekvatnoj razini. S druge strane, Odeljan (2018) navodi da do točnih podataka ne možemo doći zbog problema niske razotkrivenosti seksualnog nasilja koji je povećan uporabom suvremenih tehnologija s kojima dolaze i novi pojavni oblici. Isto tako, na odluku žrtve o neprijavljanju nasilja mogu utjecati brojni čimbenici: strah od reakcije bližnjih, strah da im neće nitko vjerovati, strah od odbacivanja i kazni, strah da će njih kriviti, strah zbog prijetnji zlostavljača, osjećaj krivnje, bespomoćnost i sl¹. Osim toga, treba imati na umu da ponekad djeca ne prijavljuju nasilje jer nisu svjesna da se radi o kaznenom djelu, a ponekad su svjesna, ali je počinitelj član obitelji i ne žele mu nauditi ili razoriti obitelj. Stoltenborgh i sur. (2011; prema Roje Đapić i sur., 2021) procjenjuju da se razotkrije samo 8% slučajeva kod dječaka i 18% slučajeva kod djevojčica. Prosječno od zlostavljanja do razotkrivanja prođe 10 do 16 godina, dok je raspon vremena šutnje djece od mjesec dana do 56 godina (Read McGregor i sur. 2006; Somer i Szwarcberg, 2001; prema Roje Đapić i sur., 2021).

Poznato je također da seksualno nasilje nad djecom obično vrše djetetu poznate osobe, odnosno osobe u koje dijete ima povjerenja. S druge strane, danas se razvojem suvremenih tehnologija i širenjem globalizacije pojavljuju novi pojavni oblici seksualnog nasilja nad djecom s heterogenom skupinom počinitelja koji nisu otprije poznati djetetu. Kako putovanja postaju jeftinija, migracije se povećavaju, a granice diljem svijeta sve više otvaraju, seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece prelazi granice pojedinih država. Dok neki počinitelji čine

¹ <https://urkpk.org/wp-content/uploads/2020/04/%C5%A0to-je-seksualno-nasilje-nad-djecom-i-kako-ga-sprije%C4%8Diti-vodi%C4%8D-za-roditelje-i-stru%C4%8Dnjake.pdf>

kaznena djela u svojoj domovini, drugi svoje žrtve nalaze preko državnih granica. Transnacionalno seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece posljednjih je desetljeća dobilo sve veću pozornost vlada, nevladinih organizacija, stručnjaka i znanstvenika (Koning, 2021). Profitabilnost seksualne industrije je neupitna, stoga vlade pojedinih država, koje djelomično ovise o prihodima ilegalne seksualne industrije, svjesno zatvaraju oči pred problemom. Osobe zadužene za donošenje i provedbu zakona pomažu u širenju ilegalne seksualne industrije koja uključuje i djecu. Upravo loši ekonomski uvjeti stvaraju prilike za iskorištavanje ljudi u seksualnim industrijama, a koriste ih turisti na međunarodnim putovanjima djelomično zbog osjećaja anonimnosti koju ona pružaju (Tanielian, 2013).

Već je 1995. godine Svjetska turistička organizacija prepoznala problem seksualnog turizma, a četiri godine kasnije prepoznala je i problem dječjeg seksualnog turizma oštro ga osuđujući, smatrajući ga kršenjem čl. 34. Konvencije o pravima djeteta. Unatoč naporima koji traju preko 20 godina, seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma proširilo se diljem svijeta te nadmašilo svaki pokušaj sprečavanja i reagiranja na međunarodnoj i nacionalnoj razini. Danas, zahvaljujući jeftinijim putovanjima i širenju interneta, čak i najudaljeniji dijelovi svijeta nadohvat su ruke, a kao rezultat toga rizici od seksualnog iskorištavanja djece rastu (ECPAT, 2016b). Cilj ovog rada je pregled aktualnih spoznaja o seksualnom iskorištavanju djece u kontekstu putovanja i turizma. U radu će se analizirati radovi objavljeni u razdoblju od 01.01.2011. do 31.12.2021. godine u relevantnim bazama podataka (WOS, SCOPUS, Hrčak, CROSBID).

2. DEFINIRANJE POJMOVA

Prvi korak u proučavanju nekog fenomena, a u ovom slučaju seksualnog iskorištavanja djece u kontekstu putovanja i turizma, je definiranje ključnih pojmova kako bi se dobila jasna i sveobuhvatna slika problema. S obzirom na navedeno, u nastavku će se najprije ponuditi pregled ključnih termina i oblika vezanih uz seksualno nasilje nad djecom.

2.1. Seksualno nasilje nad djecom

Seksualno nasilje, kao i svi drugi oblici i vrste nasilja, globalni je društveni i javnozdravstveni problem koji ne pogađa samo odrasle, već i djecu, ostavljajući ozbiljne i teške posljedice za žrtvu, njezinu obitelj, ali i cjelokupno društvo. Postoje brojne definicije seksualnog nasilja, a najprihvaćenija je ona od Svjetske zdravstvene organizacije (2002) koja je definirala seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti korištenjem prisile od strane bilo koje osobe, bez obzira na njezin odnos sa žrtvom, u bilo kojem okruženju, uključujući, ali ne ograničavajući se na dom i posao. Prisila se može realizirati različitim stupnjevima sile, a osim fizičke sile, može podrazumijevati i psihološko zastrašivanje, ucjenu ili prijetnje.

Kao što je već spomenuto, termin **seksualno nasilje nad djecom** kao krovni pojam uključuje i seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djeteta. U Općem komentaru Odbora UN-a za prava djeteta (2011) u paragrafu 25 jasno je naznačeno što ono uključuje i na što se točno odnosi:

- a) *navođenje ili prisiljavanje djeteta da se upusti u bilo koju nezakonitu ili psihološki štetnu seksualnu aktivnost;*
- b) *upotrebu djece za seksualno iskorištavanje u komercijalne svrhe;*
- c) *korištenje djece u audio ili video snimcima seksualnog zlostavljanja djece;*
- d) *dječju prostituciju, seksualno ropstvo, seksualno iskorištavanje na putovanju i turizmu, trgovanje (unutar zemlje i između zemalja) i prodaju djece u seksualne svrhe te prisilan brak.*

Isto tako, Rezolucija Vijeća za ljudska prava (13/20), Generalna skupština Ujedinjenih naroda u Rezoluciji o djevojčicama (66/140;3) te u Rezoluciji o pravima djeteta (66/141;3) spominju različite oblike seksualnog nasilja nad djecom. Konvencija o pravima djeteta ne definira seksualno nasilje, ali u svoju definiciju nasilja u čl. 19. uključuje i seksualno zlostavljanje, dok u čl. 34. posebno razmatra zaštitu od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Također, Lanzarotska konvencija ili Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja nastala je 2007. godine s ciljem kriminaliziranja svih vrsta seksualnog nasilja nad djecom.² U čl. 18. – 23. ove Konvencije opisana su ponašanja koja predstavljaju seksualno nasilje nad djecom čime je napravljen veliki iskorak prema sprječavanju seksualnih delikata nad djecom, kaznenom progonu počinitelja i zaštiti djece žrtava.³ Osim navedenog, postoje brojni drugi međunarodni dokumenti kojima je kriminalizirana seksualna viktimizacija djece, a koje je u svoje zakonodavstvo implementirala i Republika Hrvatska. O temeljnim međunarodnim dokumentima bit će riječi nešto kasnije.

2.2. Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece

Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece definirano je od strane Svjetske zdravstvene organizacije kao radnje koje uključuju dijete (definirano kao osobu mlađu od 18 godina) u seksualnu aktivnost koju ono ne shvaća u potpunosti ili na koju ne pristaje. Isto tako, seksualne radnje na koje maloljetnik ne može dati informirani pristanak ili za koje dijete nije razvojno pripremljeno i ne može dati pristanak, ili koje krše zakone ili društvene tabue, također se smatraju seksualnim zlostavljanjem djeteta (Reddin Cassar, 2020).

Iako Konvencija o pravima djeteta ne postavlja jasnu razliku između seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece, Interagencijska grupa ECPAT (End Child Prostitution and Trafficking) koja surađuje s vladama, nacionalnim turističkim tijelima, turističkim i putničkim agencijama, međunarodnim i nevladinim organizacijama u borbi protiv seksualnog turizma djece, 2016. godine objavila je publikaciju pod naslovom *Terminološke smjernice za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja* u kojoj jasno iznosi distinkciju između dva spomenuta pojma.

Seksualno zlostavljanje djece, za razliku od seksualnog iskorištavanja djece, ne zahtjeva postojanje elementa razmjene te se može javiti u svrhu seksualnog zadovoljenja osobe koja to

² <http://zenskasoba.hr/hr/europski-dan-zastite-djece-od-seksualnog-zlostavljanja-i-iskoristavanja/>

³ https://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/SexualAbuse_croate.pdf

djelo čini. Takvo zlostavljanje može se počinuti bez eksplicitne sile, dok drugi elementi, kao što su autoritet, moć ili manipulacija, predstavljaju odlučujuće faktore (ECPAT, 2016a). Ono obuhvaća sve seksualne radnje koje odrasla osoba nametne djetetu, a protiv kojih dijete ima pravo na kaznenopravnu zaštitu (UN, 2011). Seksualno zlostavljanje djece široka je kategorija koja u suštini definira štetu koja je djetetu nanosena prisiljavanjem ili prinudom da stupi u seksualnu aktivnost (ECPAT, 2016a). Lanzarotska konvencija seksualno zlostavljanje definira u čl. 18. kao:

- a) sudjelovanje u seksualnoj aktivnosti s djetetom koje prema državnom zakonu nije steklo zakonsku dob za seksualnu aktivnost;
- b) stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom, u kojim se koristi prisila, sila ili prijetnja, ili se zlorabljava položaj koji osoba ima naspram djeteta (položaj povjerenja, autoriteta ili utjecaja nad djetetom), uključujući seksualne aktivnosti unutar obitelji, ili se zlorabljava posebno osjetljiva situacija djeteta, s naglaskom na mentalne i fizičke nesposobnosti ili ovisnu poziciju.

Osim navedenog, u čl. 3. Direktive 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća iz 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije predviđa se kazna zatvora i za osobe koje prouzroče da dijete (koje još nije doseglo dob za pristanak na spolni odnos⁴), za seksualne potrebe, bude svjedok seksualne aktivnosti ili svjedok seksualnog zlostavljanja. U navedenim aktivnostima dijete ne mora nužno sudjelovati da bi se počinitelj kaznio. Isto tako, navedenom Direktivom je predviđena kazna zatvora za one koji dijete prisiljavaju na seksualnu aktivnost s trećom osobom ili u tu svrhu prijetite. Američka akademija dječje i adolescentne psihijatrije (2008; prema Odeljan, 2018) seksualno je zlostavljanje djece definirala kao:

- a) bilo kakav seksualni čin između odrasle i maloljetne osobe ili između dvije maloljetne osobe ako jedna ima moć nad drugom;
- b) prisiljavanje ili uvjeravanje djeteta na sudjelovanje u seksualnom činu bilo kakve vrste.

Seksualni čin ne odnosi se samo na seksualni odnos, već uključuje i ostale radnje seksualne prirode kao što su ekshibicionizam, izlaganje pornografskom materijalu, voajerizam te seksualiziranu komunikaciju putem telefona ili interneta.

⁴ Dob za pristanak na spolni odnos u čl. 2. Direktive 2011/93/EU definirano je kao dob ispod koje je, u skladu s nacionalnim pravom, zabranjeno stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom.

S obzirom na navedeno, seksualno zlostavljanje najšire možemo podijeliti u dvije kategorije:

- 1) **kontaktno seksualno zlostavljanje** koje se odnosi na sve oblike zlostavljanja vezanih uz penetraciju, kao i druge slučajeve u kojima počinitelj ima drugi fizički kontakt sa žrtvom
- 2) **nekontaktno seksualno zlostavljanje** u kojima počinitelj fizički ne dodiruje žrtvu, a ono uključuje vrbovanje, iskorištavanje djeteta za pornografiju i pornografske predstave, upoznavanje djeteta s pornografijom te pokazivanje putem interneta, seksualno iskorištavanje za zaradu i slično (Odeljan, 2018).

Možemo primijetiti da ne postoji jedinstvena definicija seksualnog zlostavljanja, već se, kako Odeljan (2018) navodi, isprepliću medicinske, pravne i znanstvene. Isto tako, zbog složenosti fenomena ne postoji niti jedinstvena definicija **seksualnog iskorištavanja**. Ujedinjeni narodi (2003;1) seksualno iskorištavanje definirali su kao:

„... svaku vrstu zlouporabe ili pokušaja zlouporabe nečije ranjivosti, pozicije moći ili povjerenja, u spolne svrhe što, između ostalog, uključuje i novčani, društveni ili politički dobitak ostvaren spolnim iskorištavanjem druge osobe.“

Nacionalna radna skupina za seksualno iskorištenu djecu i mladež (2008; prema Odeljan, 2018) seksualno iskorištavanje djece definirala je kao uključivanje djece i mladih u eksploatacijske situacije ili odnose u kojima mladi ljudi ili treća osoba/osobe primaju „nešto“ (primjerice hranu, smještaj, naklonost, darove, novac i ostalo) kao naknadu za uključivanje u seksualne aktivnosti. Dakle, dijete je žrtva seksualnog iskorištavanja kada sudjeluje u seksualnoj aktivnosti u zamjenu za nešto što dolazi od počinitelja, treće strane ili samog djeteta (ECPAT, 2016a). U ECPAT-ovoj Globalnoj studiji (2016b) definirani su pojavni oblici dječjeg seksualnog iskorištavanja:

- 1) seksualno iskorištavanje djece u prostituciji;
- 2) seksualno iskorištavanje djece na internetu;
- 3) trgovanje djecom radi seksualnog iskorištavanja;
- 4) seksualno iskorištavanje djece u dječjim brakovima;
- 5) seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma.

Protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (NN MU, 5/2002), kao i Lanzarotskom konvencijom (2007), između ostalog,

kriminalizirana su kaznena djela vezana uz seksualno iskorištavanje djece, odnosno vezana uz dječju prostituciju, dječju pornografiju te vrbovanje i prodaju djece u seksualne svrhe. U čl. 19. st. 2. Lanzarotske konvencije (2007) **dječja prostitucija** definirana je kao:

„korištenje djeteta za seksualne aktivnosti u kojima se daje ili obećava novac ili bilo koji drugi oblik naknade ili protučinidbe kao plaćanje, bez obzira vrši li se to plaćanje djetetu ili trećoj osobi“.

Osim toga, u st. 1. istog članka, obvezuju se države potpisnice na poduzimanje potrebnih zakonodavnih ili drugih mjera kako bi se kaznenopravno sankcionirati namjerni čin:

- a) vrbovanja djeteta na prostituciju ili uzrokovanja njegovog sudjelovanja u prostituciji;
- b) prisiljavanja djeteta na prostituciju ili ostvarivanje dobiti iz iste ili na drugi način iskorištavanja djeteta u takve svrhe;
- c) korištenja dječje prostitucije.

U čl. 20. st. 2. iste konvencije, **dječja pornografija** definirana je kao:

„bilo koji materijal koji vizualno prikazuje dijete koje sudjeluje u stvarnoj ili simuliranoj seksualno eksplicitnoj aktivnosti ili bilo koji prikaz spolnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe“.

Isto tako, u st. 1. istog članka navodi se da će se sankcionirati svaka proizvodnja, nuđenje ili činjenje dječje pornografije dostupnim, kao i distribucija, posjedovanje, nabavljanje (za sebe ili druge) i/ili svjesno ostvarivanje pristupa putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Razvojem suvremenih tehnologija seksualno nasilje nad djecom širi se i u virtualnom okruženju. Odeljan (2018) navodi da kada se seksualno nasilje odvija putem računala ili mobitela, djecu se najčešće iskorištava za činjenje kaznenih djela kao što su iskorištavanje djece za pornografiju, pornografske predstave, upoznavanje djece s pornografijom i ostala kažnjiva djela.

Seksualno zlostavljanje djece na internetu jedan je od najtežih oblika zlostavljanja djeteta u digitalnom okruženju, a odnosi se na bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja djece koji ima poveznicu s mrežnim okruženjem (Vejmelka i Jurinić, 2020). Patchin (2015; prema Vejmelka i Jurinić, 2020) naglašava da elektroničko zlostavljanje uključuje radnje koje su namjerne, ponavljanje i štetne, a odvijaju se u odnosima u kojima postoji neravnoteža moći u smislu posjedovanja određenih sadržaja (podatci, slike, video snimke) te superiornosti

počinitelja u digitalnim kompetencijama i mogućnostima anonimnog djelovanja (Shariff i Gouin, 2006; Vandebosch i Van Cleemput, 2008; prema Vejmelka i Jurinić, 2020). Ono također uključuje i svaki neželjeni seksualni komentar izrečen djetetu putem društvenih mreža te činjenje dostupnim slika ili video snimki seksualnog zlostavljanja djece (Odeljan, 2018). Dakle, seksualno zlostavljanje djece na internetu predstavlja široku kategoriju koja uključuje brojne radnje seksualne prirode koje se događaju u virtualnom okruženju, a dolaze od počinitelja koji je u superiornom položaju naspram djeteta u smislu moći, anonimnosti te posjedovanja eksplicitnih sadržaja i digitalnih kompetencija.

Seksualno iskorištavanje djece na internetu uključuje svaku upotrebu informacijsko komunikacijske tehnologije koja rezultira seksualnim iskorištavanjem ili uzrokuje da dijete bude seksualno iskorišteno, ili koja rezultira ili izaziva da slike ili drugi materijali koji dokumentiraju takvo seksualno iskorištavanje budu proizvedeni, kupljeni, prodani, posjedovani, distribuirani ili preneseni (ECPAT, 2016a). Jedan od novijih pojavnih oblika seksualnog iskorištavanja djece na internetu je tzv. **seksualno iskorištavanje djece prijenosom uživo** koje se odnosi na prijenos putem kamera, web kamera, tableta ili mobilnih telefona. Radi se o seksualnom iskorištavanju djece za prostituciju, pornografiju i pornografske predstave, kao i za proizvodnju materijala seksualnog zlostavljanja djece. Ovakav oblik seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece ne ostavlja trag na uređaju jer se datoteka ne preuzima (osim ako ga počinitelj namjerno ne spremi), a uočeno je da je prihvaćeno i u komercijalnim i nekomercijalnim oblicima. Isto tako, utvrđena je veza između izravnog prijenosa seksualnog zlostavljanja djece i kasnijeg putovanja u svrhu seksualnog iskorištavanja djeteta. Također, važno je naglasiti da oblici seksualnog zlostavljanja djece na mreži ovise o načinu na koji se seksualna aktivnost prenosi putem interneta (streaming uživo seksualnog zlostavljanja djece ili seksualno zlostavljanje djece na zahtjev) te kako se provodi (seksualno zlostavljanje djece prema narudžbi). Kod seksualnog zlostavljanja djece prema narudžbi počinitelj traži ili diktira obavljanje određenih seksualnih radnji prije ili tijekom zlostavljanja, a ono se prikazuje putem web kamere ili se snima u datoteku za korištenje osobe koja je naručila snimku (Odeljan, 2018). Osim navedenog, seksualno iskorištavanje djece na internetu uključuje i pronalaženje i/ili zbližavanje s potencijalnom žrtvom na internetu s ciljem seksualnog iskorištavanja, bez obzira na to odvijaju li se djela koja uslijede na internetu ili van njega (ECPAT, 2016a). Ovo potonje predstavlja definiciju **vrbovanja**, mamljenja ili engl. *grooming-a*. Poznato je da seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece započinje procesom grooming-a u kojem se potencijalni zlostavljač nastoji približiti djetetu i zadobiti njegovo povjerenje kako

bi ga naveo na uključivanje u seksualne aktivnosti. Burton i Reid (2013; prema Roje Đapić i sur., 2021) navode da grooming suvremenim tehnologijama ima određene specifičnosti i korake. Proces grooming-a započinje uspostavljanjem kontakta koji obično uključuje neobavezni razgovor o temi putem telefona, društvenih mreža, chat soba i slično. Kroz uspostavu odnosa razgovor postaje osobniji, a cilj je saznati korisne informacije te izgraditi povjerenje korištenjem različitih strategija približavanja (povjeravanje tajni, slanje poklona i slično). U ovoj fazi razgovor ne mora nužno biti seksualne prirode. Nakon uspostave odnosa, u trećoj fazi koja se naziva procjena rizika, počinitelj kreće s uvođenjem rizičnijih tema (seks, alkohol, droge), slanjem i traženjem fotografija ili pokušajima uspostave komunikacije na neposredniji način s ciljem da procjeni na što je žrtva sve spremna i pod kojim uvjetima. Ukoliko se žrtva povuče, počinitelj se vraća na ranije faze pa ponovno s odgodom kreće u procjenu rizika. U slijedećoj fazi (ekskluzivnost) počinitelj nastoji izolirati žrtvu od drugih odnosa, počinje se ponašati ljubomorno, burno reagirati kada žrtva nije dostupna te joj stvarati osjećaj krivnje. U posljednjoj fazi (faza seksualnost), razgovara se o potencijalnom susretu i seksualnom odnosu, što može biti kroz prisilu i ucjene (primjerice da će se izmijenjene poruke pokazati roditeljima, prijateljima, javnosti) i/ili razvijanjem odnosa u ljubavni odnos. Dakle, proces grooming-a može se podijeliti na pet faza:

- 1) faza uspostavljanja kontakta;
- 2) faza uspostavljanja odnosa;
- 3) faza procjene rizika;
- 4) ekskluzivnost;
- 5) seksualna faza.

Craven, Brown i Gilchrist (2006; prema Roje Đapić i sur., 2021) grooming dijele na:

- 1) self-grooming;
- 2) grooming usmjeren na zajednicu/okolinu djeteta;
- 3) grooming usmjeren direktno na dijete.

Self grooming odnosi se na kognitivne distorzije kojima počinitelji opravdavaju svoje zlostavljajuće ponašanje (primjerice „Bolje da ju ja naučim spolnosti nego neki klinac“), grooming usmjeren na zajednicu/okolinu djeteta predstavlja širi pogled na fenomen, a polazi od identifikacije ranjive djece do uspostavljanja odnosa s osobama bliskima djetetu (Van Dam, 2011; prema Roje Đapić i sur., 2021), dok se grooming usmjeren direktno na dijete može odvijati tjelesnim putem (postupna desenzitizacija djeteta na dodire) (Warner, 2000; prema

Roje Đapić i sur., 2021) ili psihološkim putem koji se javlja kod vrbovanja djece suvremenim tehnologijama, a može se javiti i paralelno s tjelesnim (McAlinden, 2012; prema Roje Đapić, 2021). Naime, virtualno okruženje daje novu dimenziju vrbovanju djece jer omogućuje počiniteljima da lakše pristupe svojim žrtvama istovremeno zadržavajući višu razinu anonimnosti (Vejmelka i Jurinić, 2020). U čl. 161. Kaznenog zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 82/21) Republike Hrvatske uvedeno je kazneno djelo *Mamljenje djece za zadovoljavanje spolnih potreba* kojim se štiti djecu mlađu od petnaest godina od spolne zloporabe odraslih osoba koje su početno upoznali preko informacijsko komunikacijskih tehnologija ili na drugi način. Ovo kazneno djelo predstavlja novinu (nije postojalo u starom Kaznenom zakonu), a uvedeno je sukladno čl. 23. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece protiv seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Za postojanje djela nije dovoljno samo puko kontaktiranje s djetetom s ciljem spolne zloporabe, već je potrebno da odrasla osoba poduzme konkretne mjere da do susreta i dođe. Također, u skladu sa čl. 22. st. 2. navedene konvencije, i sam pokušaj počinjenja kaznenog djela se kažnjava, kao i određene pripremne radnje (Turković, Novoselec, Grozdanić i sur., 2013). Također, može se primijetiti u gore opisanim fazama, da vrbovanje suvremenim tehnologijama često poprima oblik **seksualne ucjene** ili eng. *sexortion-a* (Krone, 2004; O'Connell, 2003; prema Roje Đapić i sur., 2021), a odnosi se na zlonamjerne i kriminalno motivirane distribucije seksualno eksplicitnih materijala digitalnim medijima, što uključuje ucjene poslanim sadržajima u svrhu pridobivanja više takvih sadržaja ili prisile na seksualne aktivnosti uživo (McCabe, 2017; prema Roje Đapić i sur., 2021). Primjećuje se da su danas sve aktivnije sofisticirane organizirane kriminalne skupine koje preko svojih agenata pronalaze žrtve s kojima uspostavljaju odnos povjerenja s ciljem da žrtve online putem izvedu pornografsku predstavu, nakon čega postaju žrtve okrutnih ucjena (Odeljan, 2018). Internet i općenito razvoj informacijsko komunikacijskih tehnologija izrazito su moćno sredstvo za seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece koji za sobom donose nove oblike i time otežavaju borbu s ovom problematikom.

Kao što je ranije spomenuto, razlika između seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja jest postojanje eksplicitne ili implicitne razmjene, no važno je naglasiti da između dva spomenuta pojma postoje preklapanja te da razlika vjerojatno nikada neće biti u potpunosti jasna. Primjerice, mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja djece također uključuju neku korist za dijete (posebice nematerijalne koristi poput malih poklona, pažnje i naklonosti) ili razmjenu, često za dobivanje povjerenja ili kupovanje šutnje. Slično tome, ideja iskorištavanja primjenjuje se gotovo na sve žrtve zlostavljanja u smislu iskorištavanja ranjivosti

djeteta. Također, termin **seksualno iskorištavanje djece u komercijalne svrhe** predstavlja srodni pojam seksualnom iskorištavanju djece te se često i paralelno upotrebljavaju. Naime, termin iskorištavanje odnosi se na nepošteno korištenje nečega/nekoga za vlastitu dobrobit ili korist, što uključuje materijalnu i nematerijalnu razmjenu, odnosno novčanu ili nenovčanu. S obzirom na to, može se razumjeti razlika između *seksualnog iskorištavanja* i *seksualnog iskorištavanja u komercijalne svrhe*, pri čemu je ovo drugo oblik seksualnog iskorištavanja gdje se težište stavlja na novčanu korist, a često je u vezi s organiziranim kriminalitetom gdje je primarni pokretač ekonomska korist (ECPAT, 2016a). Sukladno tome, seksualno iskorištavanje djece u komercijalne svrhe uključuje iskorištavanje djece u dječjoj prostituciji i pornografiji, zatim u kontekstu putovanja i turizma te trgovanje djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja.⁵ Kao što je pojedine pojmove seksualnog nasilja nad djecom teško razgraničiti, tako je gotovo nemoguće razgraničiti i načine seksualnog iskorištavanja djece jer se oni nerijetko isprepliću i dešavaju u isto vrijeme. Belokapa (2016;15) u svom diplomskom radu nudi primjer koji na jednostavan način opisuje navedeno:

„Primjerice, trgovac može snimati dijete dok ono ima spolne odnose s klijentom koji će ih potom i platiti. Na taj način dijete je istovremeno iskorištavano u svrhu prostitucije, ali i za izradu pornografije. Osim toga, dječji seksualni turizam u svojoj je osnovi dječja prostitucija. Ključni čimbenik koji ga definira turizmom jest taj da klijent putuje u drugu zemlju radi usluge. Dakle, dijete može biti žrtva trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja pri čemu ono istovremeno može biti realizirano na različite načine.“

Trgovanje djecom radi seksualnog iskorištavanja samo je jedna od mogućih svrha/ciljeva. Univerzalna i pravno obvezujuća definicija **trgovanja ljudima** sadržana je u Palermo protokolu, odnosno u Protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima koja predstavlja dopunu Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (NN MU, 14/02). U čl. 3. st. (a) Palermo protokola navodi se da trgovanje ljudima znači:

„vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvata osoba, pomoću prijetnje ili uporabe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, zlouporabe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja. Izrabljivanje će minimalno uključiti, iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog

⁵ <https://www.ilo.org/ipsec/areas/CSEC/lang--en/index.htm>

iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa. “.

S obzirom na navedeno, primjećuje se da se definicija trgovanja ljudima sastoji od tri konstitutivna elementa, a kazneno djelo je počinjeno ukoliko su kumulativno ispunjena sva tri elementa:

- 1) aktivnosti – vrbovanje, prijevoz, transfer, smještaj ili prihvata osoba
- 2) sredstvo – prijetnja, sila ili drugi oblik prinude, otmica, prijevara, zlouporaba ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom
- 3) svrha – izrabljivanje koje uključuje iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilan rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa.

U stavku (c) istog članka osigurana je specifična zaštita djece na način da će se navedene aktivnosti, odnosno poduzete radnje vrbovanja, prijevoza, transfera, smještaj ili prihvata djeteta u svrhu iskorištavanja tretirati kao trgovanje ljudima, čak i ako to ne uključuje nijedno od sredstava navedenih u stavku (a). Pritom se, slijedeći Konvenciju o pravima djeteta, djetetom smatra svaka osoba mlađa od 18 godina.

I Republika Hrvatska ratificirala je gore navedenu konvenciju UN-a kao i njezin pripadajući protokol te Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, čime je preuzela obvezu implementacije odredbi konvencija i protokola u nacionalno zakonodavstvo. Novim Kaznenim zakonom (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 82/21) koji je stupio na snagu 01.01.2013. trgovanje ljudima postaje zasebno kazneno djelo u čl. 106. (razdvaja se od kaznenog djela ropstvo) te se dorađuje u skladu s ratificiranim međunarodnim dokumentima. Slijedeći primjer međunarodnih dokumenata, Republika Hrvatska također je zajamčila specifičnu zaštitu djece navodeći da je kazneno djelo trgovanja ljudima, u slučaju djece (po Konvenciji o pravima djeteta), počinjeno i onda kada nije primijenjeno niti jedno od navedenih sredstava.

Također, Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 82/21) Republike Hrvatske inkriminirao je seksualnu viktimizaciju djece u glavi sedamnaest: **Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta**, propisujući kaznena djela i kaznenopravne sankcije za ona ponašanja kojima se povređuju ili ugrožavaju osobne slobode i

prava djeteta te druga prava i društvene vrijednosti zajamčene Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim pravom. Kaznena djela smještena u navedenu glavu su:

- Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina (čl. 158.),
- Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina (čl. 159.),
- Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 160.)
- Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (čl. 161.),
- Podvođenje djeteta (čl. 162.),
- Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163.),
- Iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 164.),
- Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 165.),
- Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 166.).

Važno je spomenuti da je ovo nova glava, a njezin sadržaj izrađen je po Konvenciji Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Turković i sur., 2013). Stari Kazneni zakon (NN 110/97), za razliku od novog, nije sadržavao posebnu glavu koja se odnosila na zaštitu seksualnog integriteta djece, već su svi seksualni delikti bili smješteni u glavi četrnaest: **Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa**. Danas, kaznenopravna zaštita seksualnog integriteta u Republici Hrvatskoj osigurana je na tri razine: 1) zaštita seksualnog integriteta djece do 15 godina; 2) zaštita seksualnog integriteta djece i maloljetnika do 18 godina; 3) zaštita seksualnog integriteta svih osoba u Republici Hrvatskoj. Zaštita seksualnog integriteta svih osoba osigurana je u glavi šesnaest: **Kaznena djela protiv spolne slobode**. Stupanjem na snagu novog Kaznenog zakona dogodile su se značajne promjene. Dobna granica za slobodno stupanje u spolne odnose podignuta je s 14 na 15 godina, s time da odnosi između same djece nisu podložni kaznenopravnom režimu. Isključuje se kaznena odgovornost osobe koja stupa u spolni odnos s djetetom mlađim od 15 godina, ukoliko dobna razlika između njih nije veća od tri godine. Na taj način izbjegava se kriminaliziranje spolnih odnosa među mladima. Isto tako, jedna od novina je čl. 159. *Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina* u kojem se sankcionira stupanje u spolne odnose određenih osoba s djetetom starijim od petnaest godina (kategorija djece koja slobodno stupa u spolne odnose). To su osobe koje uživaju povjerenje djeteta, ali nisu s njime u srodničkoj vezi, kao što su primjerice nastavnici, odgojitelji, skrbnik, udomitelj ili druga osoba kojoj je dijete odlukom nadležnog tijela povjereno na čuvanje i odgoj. Isto tako, u stavku 2. istog članka prošireno je kazneno djelo rodoskrvuća jer su obuhvaćeni srodnici po krvi ili po posvojenju u ravnoj lozi (Turković i sur., 2013). Novim Kaznenim zakonom, u skladu sa temeljnim međunarodnim

dokumentima, uvedene su još brojne druge novine kojima je poboljšana zaštita seksualnog integriteta djece.

2.3. Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma u nekoliko je navrata bilo spomenuto u prethodnim poglavljima, a u ovom će se detaljnije objasniti i približiti spomenuti termin.

Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma predstavlja oblik turizma koji je motiviran potrebom seksualne viktimizacije djece (Lim, 1998; prema Panko i George, 2012). Svjetska turistička organizacija 1995. godine najprije je prepoznala problem seksualnog turizma definirajući ga kao putovanje organizirano unutar turističkog sektora, ili izvan tog sektora, ali koristeći njegove strukture i mreže, sa primarnom svrhom ostvarivanja seksualnog odnosa između turista i stanovnika tog odredišta (ECPAT, 2016a). Četiri godine kasnije prepoznala je i problem dječjeg seksualnog turizma na koji se osvrnula u čl. 2. st. 3. Globalnog etičkog kodeksa za turizam:⁶ „*Iskorištavanje ljudskih bića u bilo kojem obliku, posebno seksualnom, a osobito kad se odnosi na djecu, u suprotnosti je s temeljnim ciljevima turizma i predstavlja negaciju turizma.*“. Osim što je naglasila da su ciljevi dječjeg seksualnog turizma suprotni onima u turističkom sektoru, u istom članku pozvala je i na suzbijanje i sankcioniranje dječjeg seksualnog turizma.

U prošlosti dječji seksualni turizam bio je definiran kao praksa koja uključuje ljude koji putuju iz svoje zemlje u drugu zemlju i stupaju u seksualne aktivnosti s djecom. Tako primjerice Direktiva 2011/92/EU definira dječji seksualni turizam kao seksualno iskorištavanje djece od strane osobe ili osoba koje putuju iz svog uobičajenog okruženja do odredišta u inozemstvu gdje imaju seksualni kontakt s djecom. Danas se primjećuje da seksualno iskorištavanje djece nije ograničeno na prelazak nacionalne granice, stoga ECPAT (2008; prema ECPAT, 2016a) daje sveobuhvatniju i precizniju definiciju u kojoj seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma definira kao seksualno iskorištavanje djece od strane osobe ili osoba, domaćih ili stranih turista, koji putuju iz svog matičnog okruga, matične geografske regije ili matične zemlje kako bi ostvarili kontakt s djecom. Ono često uključuje korištenje raznih

⁶ Globalni etički kodeks za turizam donesen je rezolucijom A/RES406(XIII) na trinaestoj Općoj skupštini Svjetske turističke organizacija (Santiago, Čile, od 27. rujna do 1. listopada 1999.) (ECPAT, 2016).

turističkih usluga, kao što su smještaj i prijevoz, koje olakšavaju kontakt s djecom i omogućuju počinitelju da ostane neprimjetan.

Za adekvatno adresiranje problema važno je postaviti standarde na konceptualnoj razini te je iz tog razloga Interagencijska grupa ECPAT 2016. godine objavila publikaciju u kojoj se obrađuju i definiraju svi pojmovi seksualnog nasilja nad djecom koji se koriste u znanstvenoj i stručnoj literaturi te se daju preporuke za adekvatno korištenje svakog pojedinog pojma. Iz gore navedenih definicija, može se primijetiti da se u različitoj literaturi i legislativi koriste i dva različita pojma za isti problem.

Termin **dječji seksualni turizam** široko je rasprostranjen u znanosti i praksi, ali se u posljednje vrijeme sve više kritizira njegova upotreba. Neki od ključnih razloga su to što njegova terminologija implicira da je to legitiman oblik turizma te se na taj način kriminalitet može povezati s cjelokupnom djelatnošću. Isto tako, navedena terminologija ne navodi kriminalnu prirodu seksualnog iskorištavanja djece, a isključivim spominjanjem turizma i turista, isključuju se mnogi drugi počinitelji, kao što su primjerice poslovni putnici, vojno osoblje, počinitelji u tranzitu ili počinitelji koji žive izvan svoje matične države. Ističe se također da termin izostavlja činjenicu da se odnosi na ozbiljno kriminalno ponašanje koje je velik broj država uključilo u ovlast eksteritorijalnog zakonodavstva te da potencijalna normalizacija ovog ponašanja korištenjem pojma dječji seksualni turizam može biti štetna za dijete (ECPAT, 2016a). S druge strane, ECPAT (2016a) u svojoj publikaciji nudi prikladniji termin za uporabu u ovom području, a to je **seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma**. Ovaj termin je, prema autorima publikacije, prihvatljiviji jer je težište na činjenici da se dijete seksualno iskorištava i da se takvo iskorištavanje odvija u određenom kontekstu. Ono obuhvaća pojam putovanja, što podrazumijeva radnju prelaska s jednog mjesta na drugo u bilo koju svrhu, ali koja ne podrazumijeva uvijek turizam. Drugi pojam koji ovaj termin ističe je turizam, koji se odnosi na komercijalnu organizaciju i provođenje godišnjih odmora te posjete mjestima od interesa, a koji mogu isključiti određene vidove putovanja. Tako ovaj pojam obuhvaća tradicionalni oblik turizma i turističke djelatnosti, ali i poslovno putovanje, kulturne ili druge oblike razmjene, radnike koje putuju te dugoročne tranzitne premještaje izvan vlastite zemlje.

Uzimajući u obzir navedeno, važno je naglasiti da će se za potrebe ovog rada, radi praktičnosti, koristiti termin dječji seksualni turizam. Isto tako, umjesto termina dječji seksualni prijestupnici, koristit će se termin dječji seksualni turisti kako bi se jasnije naznačilo o kakvoj se vrsti prijestupnika radi.

3. ZAŠTITA SEKSUALNOG INTEGRITETA DJECE: TEMELJNI MEĐUNARODNI DOKUMENTI

Neki od temeljnih međunarodnih dokumenata kojima se štiti seksualni integritet djece i koji se odnose na problematiku dječjeg seksualnog turizma već su ranije spomenuti, a u ovom poglavlju ponudit će se detaljniji prikaz i ostalih na svjetskoj (Konvencija o pravima djeteta, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezin dopunski Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece) i europskoj (Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije) razini. Na kraju poglavlja, ukratko će se prikazati i Kodeks ponašanja za Zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja na putovanju i turizmu (Code of Conduct for the Protection of Children from Sexual Exploitation in Travel and Tourism), poznatiji kao The Code, koji je kreirala Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih naroda (UNWTO).

Jedan od temeljnih međunarodnih dokumenata kojim se štite prava djece jest **Konvencija o pravima djeteta** (NN MU 12/93), usvojena na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenog 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država članica Konvencije (koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. Konvenciju o pravima djeteta ratificiralo je 196 zemalja, a jedna od njih je i Republika Hrvatska koja se uvrstila u one zemlje koje su preuzele odgovornost osiguranja i zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda. Za razliku od Deklaracije o pravima djeteta koja ima moralnu snagu, Konvencija o pravima djeteta je pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje članice na pridržavanje njezinih odredbi te uključuje pravo nadziranja primjene u državama koje su ju prihvatile i ratificirale. Hrabar (1994) navodi da je osim Konvencije o pravima djeteta, od međunarodnih dokumenata za pravni status djece od iznimne važnosti i Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece koja predstavlja prijelazno i pomoćno sredstvo za konkretizaciju obveza preuzetih Konvencijom o pravima djeteta. Navedenim dokumentima promiče se društvena svijest o uvažavanju djece i njihovih prava te se istodobno pruža nada za stvarnim poboljšanjem pravnog položaja djece u svijetu. Konvencijom o pravima djeteta dječje se potrebe kategoriziraju i dobivaju svoje pravno obilježje te se uvode novi pravni standardi (primjerice najbolji interes djece) i pojmovi (Hrabar, 1994). Također, Konvencijom se različite potrebe djece kvalificiraju kao njihova specifična prava koja se mogu razvrstati u nekoliko skupina:

- 1) prava preživljavanja – osiguravaju djetetu zadovoljavanje temeljnih potreba za njegovu opstojnost (pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć),
- 2) razvojna prava – osiguravaju djetetu najbolji mogući razvoj (pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informiranje, pravo na slobodu misli i izražavanja),
- 3) zaštitna prava – osiguravaju zaštitu djeteta (pravo na zaštitu od zloporabe, zapostavljanja i izrabljivanja, na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola i duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima) te
- 4) prava sudjelovanja – omogućavaju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okružju, regionalnom/nacionalnom/svjetskom, koje ga pripremaju za aktivnog građana u budućnosti (pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje).

S obzirom na kategorizaciju prava, primjećuje se da je Konvencijom o pravima djeteta osigurana zaštita djece na svim područjima i situacijama u kojima se ona mogu zateći. Također, važno je naglasiti da se Konvencijom u čl. 1. dijete definira kao svaka osoba mlađa od 18 godina, što znači da su njome zajamčena navedena prava svim osobama mlađim od 18 godina. Navedenom definicijom djeteta vodit će se i autorica u radu. Za potrebe ovog rada, također je vrijedno istaknuti i čl. 19. koji propisuje da će države stranke poduzeti sve mjere (zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne) da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povrede, zloporabe, zanemarivanja, zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući i spolno zlostavljanje. Nadovezujući se, čl. 34. propisuje da će se države članice obvezati

„zaštiti dijete od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja. U tu će svrhu države stranke osobito poduzeti sve nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi spriječile:

- a) navođenje ili prinuđivanje djeteta na bavljenje bilo kojom nezakonitom spolnom djelatnošću;*
- b) izrabljivačku uporabu djeteta u prostituciji ili kakvoj drugoj nezakonitoj spolnoj djelatnosti;*
- c) izrabljivačku uporabu djeteta u pornografskim predstavama i materijalima“.*

Isto tako, članci 35., 36. i 39. obvezuju države stranke na poduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se spriječila otmica, prodaja i trgovanje djecom te svi drugi oblici izrabljivanja koji na bilo koji način štete dobrobiti djeteta. Osim toga, države članice obvezne su poduzeti i

odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnog i duševnog oporavka te vraćanje u društvo djeteta koje je bilo žrtva nasilja, promičući njegovo zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo.

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (NN MU 5/02) proširuje mjere koje države članice trebaju poduzeti kako bi zajamčile zaštitu djeteta od prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije. U čl. 2. ovog protokola dane su definicije spomenutog, a u preambuli, kao i u čl. 10. st. 1. spominje se pojam dječji seksualni turizam gdje se navodi da će

„države članice preuzeti sve potrebne korake za jačanje međunarodne suradnje multilateralnim, regionalnim i bilateralnim aranžmanima za sprječavanje, otkrivanje, istragu, progon i kažnjavanje odgovornih za djela koja uključuju prodaju djece, dječju prostituciju, dječju pornografiju i dječji seksualni turizam.“

U čl. 10. st. 3. se dalje navodi da će države članice promovirati jačanje međunarodne suradnje u cilju rješavanja osnovnih uzroka, kao što su siromaštvo i nerazvijenost, koji doprinose ranjivosti djece kod prodaje djece, dječje prostitucije i pornografije te turizma u svrhe seksualnog iskorištavanja djece.

S obzirom da je dječji seksualni turizam dio organiziranog kriminaliteta, važno se osvrnuti na **Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezin dopunski Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece** (NN MU 14/2002), poznatiji kao Palermo protokol. Trgovanje ljudima, prvenstveno za prostituciju žena i djece, postalo je jedna od najbrže rastućih kriminalnih industrija (Panko i George, 2012). Navedenom se konvencijom i protokolom u međunarodnom dokumentu prvi puta daje sveobuhvatna definicija trgovanja ljudima te se uvodi širok spektar instrumenata i mjera za implementaciju u pravne sustave usmjerene borbi protiv trgovanja stvarajući temelj za usklađivanje nacionalnih zakonodavstava u cilju učinkovitijeg kaznenog progona trgovaca ljudima, izručivanja osumnjičenih osoba i razmjenu informacija (Kovčo Vukadin i Jelenić, 2013; prema Belokapa, 2016). Navedeni protokol prvi je međunarodni pravni dokument kojim je definirana odgovornost i obveza zemalja u prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima (Belokapa, 2016).

Na europskoj razini, jedan od najznačajnijih dokumenata u borbi protiv seksualnog nasilja je već spomenuta Lanzarotska konvencija, odnosno **Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja** (2007). Njome se proširuje i jača zaštita koju pružaju Konvencija o pravima djeteta i Fakultativni protokol o

prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te se razvijaju i nadopunjuju standardi koji su u njima sadržani. Kao i u navedenom Fakultativnom protokolu, ova Konvencija spominje porast seksualnog nasilja nad djecom na nacionalnoj i međunarodnoj razini s posebnim naglaskom na korištenje informacijsko komunikacijskih tehnologija te, kao što je već i spomenuto, prvi puta inkriminira vrbovanje djece u spolne svrhe. U VI. poglavlju Konvencije definirane su kazneno-materijalne smjernice seksualnog zlostavljanja, dječje prostitucije, dječje pornografije, dok se u VII. poglavlju nude kazneno-procesne smjernice s velikim naglaskom na prava djece žrtava seksualnog nasilja i njihovim potrebama u svim fazama kaznenog postupka (Martinović, 2021). Osim toga, navedeno je i da sankcije propisane za kaznena djela trebaju biti razmjerne i odvraćajuće, a posebna se pozornost posvetila i načelima kazneno procesnog prava naglašavajući da se sve radnje moraju voditi u najboljem interesu djeteta, bez dodatne viktimizacije i odugovlačenja, uz poštivanja prava obrane (Singer, 2013; prema Martinović, 2021). Isto tako, u čl. 9. st. 2. države članice obvezuju se na sudjelovanje u izradi i provedbi državnih politika za sprječavanje seksualnog nasilja nad djecom u turističkom sektoru.

Okvirna odluka Vijeća 2004/68/PUP o suzbijanju seksualnog iskorištavanja djece i dječjoj pornografiji prvi je sveobuhvatni zakonodavni instrument Europske unije u borbi protiv seksualnog nasilja nad djecom. Okvirna odluka bila je prvi pokušaj da se na razini Europske Unije utvrde minimalna pravila vezana uz kriminalizaciju ponašanja koja se trebaju smatrati djelima dječje pornografije. Uslijed velikog napretka uporabe elektroničkih komunikacijskih tehnologija te novih oblika seksualnog iskorištavanja djece putem interneta, Europska komisija Okvirnu je odluku zamijenila **Direktivom 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije** (Odeljan, 2018). Navedenom Direktivom je postavljen pravni okvir koji je pomaknuo granice predložene Lanzarotskom konvencijom. Kaznena djela na štetu spolnog integriteta djeteta razvrstana su u četiri skupine, a to su kaznena djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja te kaznena djela vezana uz dječju pornografiju i mamljenje djece za seksualne potrebe. Isto tako, u zasebnim člancima propisane su odredbe o sankcioniranju poticanja, pomaganja i pokušaja navedenih seksualnih delikata, seksualnih aktivnosti vršnjaka približno iste dobi te vrednovanju otegotnih okolnosti. Istaknute odredbe predstavljaju jezgru normiranja seksualnih delikata na štetu djece, u kojoj su sadržane najvažnije odredbe iz područja materijalnog kaznenog prava (Rittossa, 2018b). Navedena Direktiva predstavlja jedan od najznačajnijih dokumenata za promjene u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu kada je riječ o sankcioniranju seksualnih delikata na štetu djece (Martinović, 2021). Provedenom analizom Rittosse (2018b) pokazalo se

da je hrvatsko zakonodavstvo, u najvećem dijelu, u skladu s imperativima koje pred države članice postavlja Direktiva, što i ne iznenađuje s obzirom da su poduzete brojne izmjene u KZ/11 u odnosu na KZ/97 kako bi se kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece uskladila s ključnim, gore navedenim, međunarodnim dokumentima. Bez obzira na to, Rittossa (2018b) sugerira pojedine izmjene u glavi XVII., a najveći broj intervencija odnosio bi se na kaznena djela spolne zlouporabe djece starije od petnaest godina.

Uz navedene međunarodne dokumente, vrijedno je i spomenuti **Kodeks ponašanja za Zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja na putovanju i turizmu**, poznatiji kao The Code, koji je kreirala Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih naroda (UNWTO) u suradnji sa ECPAT-OM, Interpolom, UNICEF-om, Međunarodnim udruženjem hotela i restorana (IH-RA) te drugim javnim i privatnim organizacijama. Kodeks identificira međunarodno trgovanje seksualnim uslugama kao rizičnu industriju koja predstavlja prijetnju djeci koja odrastaju u popularnim turističkim mjestima ili stanuju blizu njih (ECPAT, 2003; prema Tanielian, 2013). Kako bi se spriječilo seksualno iskorištavanje djece u turističkim destinacijama, turističke i putničke agencije, ugostiteljski objekti, avioprijevoznici i ostali potpisnici Kodeksa, obvezni su implementirati i provoditi određene odredbe propisane ovim dokumentom, a one se odnose na uspostavljanje korporativne etičke politike protiv seksualnog iskorištavanja djece u komercijalne svrhe, osposobljavanje osoblja u zemlji porijekla i odredištima putovanja, uvođenje klauzula u ugovore s dobavljačima navodeći zajedničko protivljenje seksualnom iskorištavanju djece, zatim pružanje informacija putnicima putem kataloga, brošura, filmova za vrijeme letenja, web stranica i slično, pružanje informacija lokalnim „ključnim osobama“ na odredištima te pisanje godišnjeg izvješća⁷.

Implementacijom navedenih međunarodnih dokumenata, u Republici Hrvatskoj, kao i u ostatku svijeta, poboljšana je pravni položaj djece te je napravljen veliki korak u smislu osiguranja i zaštite temeljnih dječjih prava i sloboda.

4. METODA

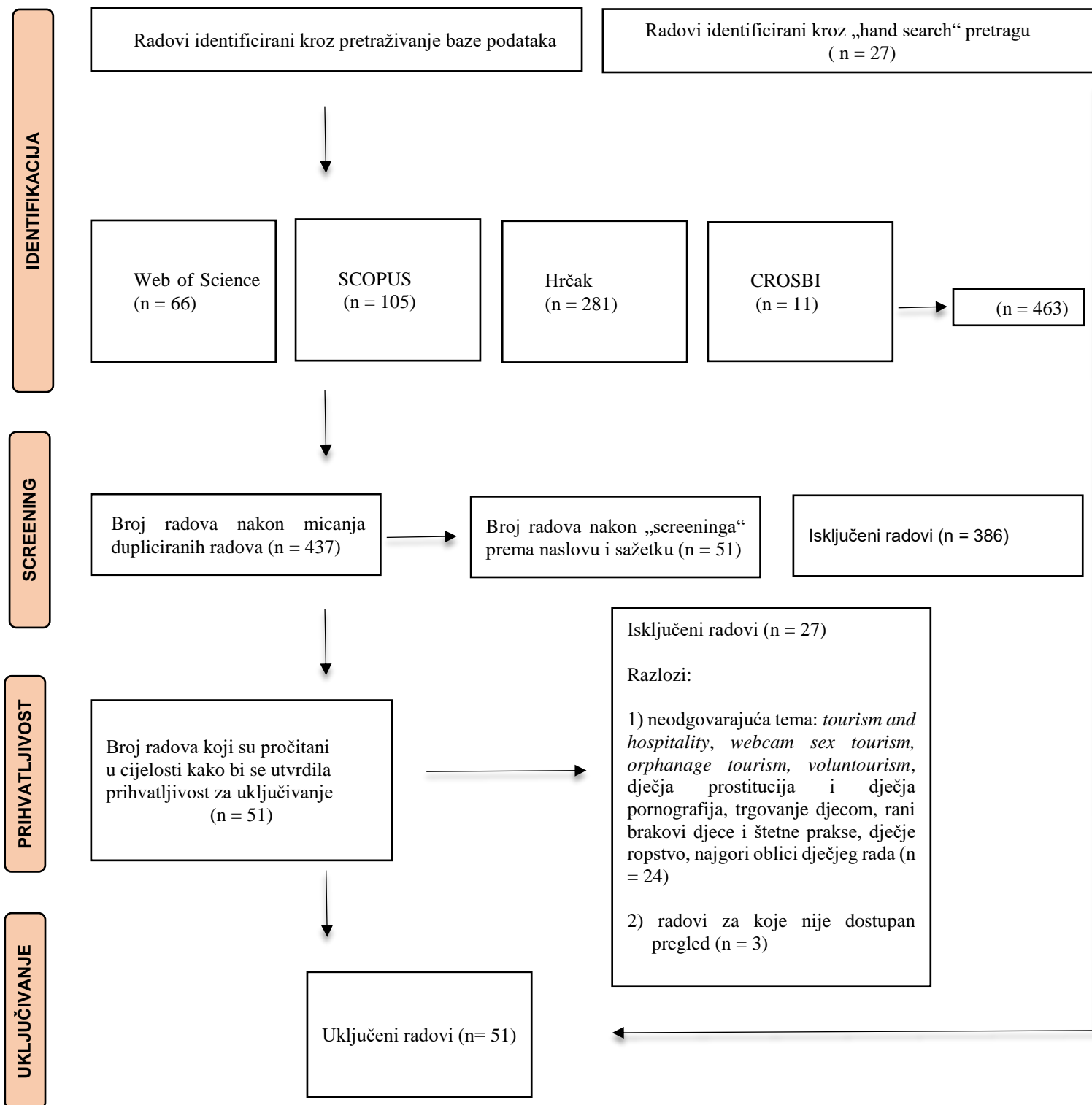
Za potrebe pisanja ovog rada korištena je metoda sistematičnog kvantitativnog pretraživanja literature - *Systematic Quantitative Literature Review* (SQLR). Riječ je o metodi

⁷ https://www.stopslaverynetwork.org/wp-content/uploads/2017/07/30.-ECPAT-code_of_conduct.pdf

koja naglašava transparentan i sustavan proces pretraživanja, izdvajanja i sinteze literature (Yang, Khoo-Lattimore i Arcodia, 2017; prema Hyun Yang, Ling Yang, i Khoo-Lattimore, 2019). Budući da je svrha ovog rada pružiti aktualne spoznaje o seksualnom iskorištavanju djece u kontekstu putovanja i turizma, u siječnju 2022. godine, pretražene su međunarodne i hrvatske baze podataka (Web of Science, SCOPUS, Hrčak i Hrvatska znanstvena bibliografija) koristeći sljedeće pojmove za pretraživanje: *child AND sex AND tourism, dječji seksualni turizam, seksualno iskorištavanje djece*. Pretraživanje je provedeno na temelju prethodno postavljenih kriterija za odabir radova u razdoblju od 2011. zaključno sa 2021. godinom te je isto ograničeno na naslove, ključne riječi i sažetke. Isto tako, uključeni su izvorni znanstveni i znanstveni pregledni radovi, doktorske disertacije, stručni i diplomski radovi te poglavlja knjiga s pristupom punom tekstu, pisani na engleskom i/ili hrvatskom jeziku. Pomoću ključnih riječi identificirana su 463 rada u spomenutim bazama pretraživanja: 1) WOS: n = 66, 2) SCOPUS: n = 105, 3) Hrčak: n = 281, 4) CROSB: n = 11. Broj radova, nakon micanja dupliciranih radova, iznosio je 437. Kako bi se utvrdila prihvatljivost pretraženih radova, najprije su čitani naslovi i sažetci radova, koji su potom prema kriterijima bili uključeni, odnosno isključeni iz daljnje analize (Tablica 1.). Ovaj pregled eliminirao je 386 radova koji nisu izravno povezani sa seksualnim iskorištavanjem djece u kontekstu putovanja i turizma te koji spominju seksualno iskorištavanje djece, ali se primarno ne bave dječjim seksualnim turizmom ili ga ne spominju. Preostalih 51 radova pročitani su u cijelosti kako bi se utvrdila prihvatljivost za uključivanje. Iz prve pretražene baze podataka, Web of Science, prihvaćeno je 13, a isključeno 10 radova, iz baze SCOPUS uključeno je 7, a isključeno 14 radova, iz baze Hrčak prihvaćen je 1, a isključena su 2 rada te iz baze CROSB prihvaćena su 3, a izbačen je 1 rad. Osim SQLR metode, 27 radova identificirano je kroz „hand search“ pretragu te je za pisanje ovog rada uključeno ukupno 51 radova (Slika 1.).

Tablica 1. Kriteriji za uključivanje i isključivanje radova u analizu

KRITERIJ	UKLJUČIVANJE	ISKLJUČIVANJE
Jezik	hrvatski i engleski jezik	ostali jezici
Godina objavljivanja rada	radovi u razdoblju od 01.01.2011. do 31.12.2021.	radovi objavljeni prije 01.01.2011.
Vrsta rada	izvorni znanstveni i znanstveni pregledni radovi, doktorske disertacije, stručni i diplomski radovi, poglavlja knjiga s pristupom punom tekstu	ostalo
Znanstveno područje	društveno, zdravstveno	humanističke i umjetničke znanosti
Tema	seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma/ dječji seksualni turizam, tretman počinitelja i žrtava seksualnih delikata	seksualno iskorištavanje djece u prostituciji/za prostituciju, dječja pornografija, trgovanje djecom, rani brakovi djece i štetne prakse, seksualno zlostavljanje djece na internetu uz prijenos uživo (webcam sex tourism), suvremeni oblici ropstva/dječje ropstvo, najgori oblici dječjeg rada, „orphanage tourism“, „voluntourism“, „tourism and hospitality“
Populacija	dob žrtve: djeca i adolescenti (osobe mlađe od 18 godina)	odrasli (osobe starije od 18 godina)

Slika 1. PRISMA model – proces identificiranja radova

5. REZULTATI I DISKUSIJA

5.1. Rasprostranjenost i temeljne značajke dječjeg seksualnog turizma

Kao što je već i u uvodu bilo spomenuto, slučajevi seksualnog nasilja nad djecom, u svim dijelovima svijeta, nedovoljno su prijavljeni zbog brojnih razloga. Neki od tih razloga svakako su i stigma, sram, nelagoda, strah od odmazde, strah da se žrtvama neće vjerovati, nepovjerenje u vlasti i sustav itd. Reddin Cassar (2020) specifično navodi da u Keniji postoji kultura prihvaćanja nasilja nad ženama i djecom te da to zajedno sa ekstremnim siromaštvom čini traženje medicinske skrbi ili sudske intervencije gotovo nemogućnim. Osim toga, autorica navodi da čak i kada se prijave slučajevi zlostavljanja, djeci se često ne vjeruje. Kazneni progon nije uvijek pogodan za žrtve i može obeshrabriti sudjelovanje jer je svjedočenje djece često diskreditirano. Sukladno tome, prijavljeni i uspješno procesuirani slučajevi ne daju točan uvid u rasprostranjenost problema.

Povećanje broja seksualno iskorištavane djece, ali i odraslih u cijelom svijetu, dokaz je da se radi o izrazito kompleksnom problemu koji mnoge zemlje ne mogu, i vjerojatno nikada ni neće, iskorijeniti. Svensson (2006; prema Tanielian, 2013) je citirao američki State Department i UNICEF, navodeći da svake godine između milijun i dva milijuna djece iskorištavaju seksualni turisti i trgovci ljudima, a korupcija, ekstremno siromaštvo, građanski nemiri te mnogi drugi čimbenici otežavaju provođenje zakona. Do točnih brojeva djece koja su uključena u prostituciju teško je doći. Neke starije procjene Metha i sur. (1998; prema Tanielian, 2013) na Tajlandu kretale su se između 15 000 i 800 000 djece. U Kambodži u dječju prostituciju uključeno je oko 30 000 djece, a 75% žrtava porijeklom je iz Vijetnama. Na Filipinima brojke također variraju, ali se procjenjuje da je minimalno 100 000 djece uključeno u prostituciju (Jacquemin, 2011; prema Tanielian, 2013).

S obzirom na navedeno, primjećuje se da se dječji seksualni turizam proširio diljem svijeta, a pojavljuje se u najrazvijenijim i najnerazvijenijim državama svijeta. Potražnja za dječjim seksualnim turizmom uglavnom dolazi iz bogatih industrijaliziranih zemalja, kao što su zapadnoeuropske zemlje, Sjeverna Amerika, Japan i Australija. Zemlje odredišta često su opterećene siromaštvom s nepostojećom turističkom industrijom ili industrijom u razvoju. Da je zemljopisna blizina odredišne zemlje važna, pokazuju i nalazi da počinitelji iz zemalja zapadne Europe u velikom broju putuju u istočnu Europu i Afriku, oni iz Australije u jugoistočnu Aziju, dok oni iz Sjeverne Amerike u sve većem broju putuju u Srednju i Južnu

Ameriku. Osim toga, etablirane destinacije dječjeg seksualnog turizma, kao što su Filipini, Kambodža i Vijetnam, privlače dječje seksualne turiste iz cijelog svijeta (ECPAT, 2008; prema Harkonen, 2015).

5.1.1. Azija

Udruženje država jugoistočne Azije (ASEAN)⁸ smatra se glavnim dobavljačem ilegalnih seksualnih usluga koje uključuju maloljetnike. Amerikanci i Kanađani predstavljaju glavne potrošače tih usluga (Tanielian, 2013). No, unatoč rasprostranjenosti dječjeg seksualnog turizma u jugoistočnoj Aziji, u regiji je vrlo mali broj kaznenih progona (Kaviani Johnson, 2011).

Regija jugoistočne Azije identificirana je kao najbrže rastuća turistička regija. Isto tako, to je regija u kojoj je prvi puta identificirano seksualno iskorištavanje djece od strane turista. Na Tajlandu, Maleziji, Indoneziji i Filipima, procjenjuje se da seksualna industrija doprinosi između 2% i 4% BDP-a četiriju zemalja (Harkonen, 2015). Tajland i Filipini predstavljaju tradicionalna odredišta za strane dječje seksualne turiste, a zemlje poput Kambodže, Indonezije i Vijetnama također su postale ključne destinacije. Djeca koja žive na ulici, djeca koja migriraju sama ili sa svojim obiteljima, ili koja ostaju kod kuće kada njihovi roditelji migriraju, djeca izbjeglice i djeca domorodačkog stanovništva, u značajnoj su opasnosti od uključivanja u dječji seksualni turizam u jugoistočnoj Aziji (ECPAT, 2016b). Domaći putnici daleko su brojniji od stranih turista, a oko 66% je onih koji dolaze iz neke druge zemlje jugoistočne ili istočne Azije (ASEAN Secretariat, 2014; prema ECPAT, 2016b). Dječji seksualni turisti ostvaruju pristup ranjivoj djeci na više načina: putem etablirane prostitucije u barovima, bordelima, salonima, zatim izravnim kontaktom na javnim mjestima (plaže ili tržnice), kao i putem dobrovoljnog ili profesionalnog humanitarnog aranžmana u školama ili sirotištima (ECPAT, 2016b). Razvoj dječjeg seksualnog turizma na nekim je područjima jugoistočne Azije povezan sa političkim i društvenim promjenama. Tako Tanielian (2013) navodi da je seksualna industrija na Tajlandu započela tijekom razdoblja Vijetnamskog rata kada su američki vojnici bili stacionirani u regiji ASEAN. Kada su trupe otišle, seksualna tržišta su nastavila s radom. Isto tako, u 90-ima prošlog stoljeća, priljev mirovnih snaga UN-a i stranih državljana koji su radili za nevladine organizacije tijekom demokratske tranzicije Kambodže, doveo je do procvata seksualne

⁸ The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) uključuje Brunej, Kambodžu, Indoneziju, Laos, Maleziju, Mianmar, Filipine, Singapur, Tajland i Vijetnam.

industrije (Keo, 2014; prema Curley, 2014). Brown (2010; prema Curley, 2014) navodi da je u Kambodžu do 1992. godine stiglo oko 23 000 vojnika (13 000 inozemnog i 7 000 lokalno stacioniranog vojnog osoblja) što je potaknulo potražnju za seksualnim radnicama, uglavnom ženama i djevojkama. Isto tako, autor navodi da su mnogi poduzetnici nakon radikalne ekonomske liberalizacije ulagali u seksualnu industriju te da je kambodžanska seksualna industrija ubrzo postala povezana sa maloljetnim seksualnim radnicima i poznata kao odredište dječjeg seksualnog turizma. Do 2000. godine, Kambodža je na međunarodnom planu identificirana kao jedno od glavnih žarišta dječje prostitucije (Curley, 2014). Prema UNICEF-ovom istraživanju provedenom 2003. godine, procijenjeno je da je 35% od 55 000 seksualnih radnica u Kambodži bilo mlađe od 16 godina, a neka djeca imala su šest godina (Sandy, 2012; prema Curley, 2014).

Zemlje južne Azije, s iznimkom Šri Lanke, povijesno nisu bile glavna destinacija za strane dječje seksualne turiste. Međutim, dječji seksualni turizam danas se pomaknuo izvan tradicionalnih lokacija i pojavio se i u drugim južnoazijskim zemljama, a posebice u Indiji i Nepal (ECPAT, 2016b). Indija danas ima najveći broj djece koja rade. Poznato je da se u Indiji, kao i u drugim siromašnim državama, djeca često kupuju od ekonomski depriviranih obitelji ili se otimaju tijekom prosjačenja i prisiljavaju na seksualne aktivnosti sa turistima za vrlo male iznose. Većina te djece dolazi iz više od 150 milijuna obitelji koje preživljavaju s manje od 0,10 dolara dnevno. Studija koju je proveo Indijski institut društvenih znanosti otkrila je da su u Kerali mnoga djeca stupala u seksualne odnose sa turistima za jedan američki dolar (Bandyopadhyay, 2012). Dječaci, kojima je općenito omogućena veća sloboda kretanja u južnoazijskim društvima, obično se uključuju u uličnu prostituciju ili pružaju seksualne usluge na nekim drugim javnim mjestima kao što su plaže, parkovi ili druga tranzitna središta (Frederick, 2010; prema ECPAT, 2016b), dok djevojčice češće završavaju u institucionalnim sredinama, kao što su bordeli, barovi i klubovi (ECPAT, 2016b). Isto tako, važno je naglasiti da iako velikim dijelom djecu seksualno iskorištavaju osobe muškog spola, ne treba zanemariti i prisutnost ženskih počiniteljica. Primjerice, u Šri Lanki je poznato da prijestupnice stupaju u seksualne odnose sa „dječacima s plaže“ tijekom praznika i ljetovanja (Miller, 2011).

Dakle, zemlje jugoistočne Azije, kao i zemlje južne Azije (posebice Nepal i Indija), zbog nepovoljnih socioekonomskih, društvenih i političkih prilika postale su jedno od najvećih žarišta dječjeg seksualnog turizma.

5.1.2. Europa

Zapadnoeuropske zemlje dugo su bile poznate kao „izvor“ dječjih seksualnih turista, a danas neke od njih također postaju i odredišta za dječji seksualni turizam (ECPAT, 2016b). Dombert i sur. (2016; prema Koops i sur., 2017) procjenjuju da 4,4% muškarca iz Njemačke ima seksualne fantazije o djeci, a oko 0,4% otputovalo je u stranu zemlju s namjerom stupanja u seksualne odnose s djecom. Isto tako, neke srednjoeuropske i istočnoeuropske zemlje također se pojavljuju kao izvorne, ali i odredišne zemlje sa slabijom pravnom i drugom zaštitom djece koja postoji na Zapadu. Rusija i Turska sve se više pojavljuju kao zemlje podrijetla dječjih seksualnih turista, dok ostale zemlje istočne Europe, poput Moldavije i Ukrajine postaju glavna žarišta dječjeg seksualnog turizma. Grupe djece koje su u najvećem riziku od seksualnog iskorištavanja u kontekstu putovanja i turizma u Europi uključuju: djecu iz etničkih manjina (osobito romsku djecu), djecu iz disfunkcionalnih obitelji i prijašnje žrtve obiteljskog nasilja i seksualnog zlostavljanja, djecu pogođenu migracijama, djecu s invaliditetom, djecu seksualnih radnica, djecu žrtve trgovanja ljudima, djecu iz alternativne skrbi te djecu koja rade, a posebice onu koja su zaposlena u sektoru turizma/ugostiteljstva. Kao i u Aziji, većinski se seksualno iskorištava djevojčice, a uključenost dječaka i dalje ostaje uglavnom nepoznata. Dječaci su obično na meti preferencijskih prijestupnika. U Češkoj su primjerice dječji seksualni turisti usmjereni prvenstveno na dječake, a u Ukrajini je uključenost dječaka u prostituciji u porastu. Isto tako, profil počinitelja postao je složeniji. Iseljenici i drugi stanovnici s produženim boravkom u europskim destinacijama čine značajan udio populacije prijestupnika uključenih u dječji seksualni turizam. Sve veća globalizacija tržišta rada u kombinaciji sa vladinim politikama usmjerenima na poticanje stranih ulaganja i gospodarskog rasta, dovele su do nevidenog prekograničnog kretanja visokokvalificiranih radnika. Mnogi ljudi privučeni višim i boljim životnim standardom sele u inozemstvo. Poslovni putnici, kratkoročni i dugoročni iseljenici, zajedno s turistima, predstavljaju važan izvor potražnje koji potiče i održava dječji seksualni turizam u Europi (ECPAT, 2016b).

Dakle, zemlje Europe dugi niz godina predstavljale su porijeklo dječjih seksualnih turista, no u posljednje vrijeme primjećuje se da pojedine zemlje, a posebice Moldavija i Ukrajina, postaju i žarišta dječjeg seksualnog turizma. U Europi uglavnom poslovni putnici, iseljenici i turisti seksualno iskorištavaju djevojčice, dok je iskorištavanje dječaka još uvijek nepoznato, ali se pretpostavlja da je u porastu.

5.1.3. Sjeverna i Južna Amerika

Sjeverna Amerika, koja se ovdje odnosi na Kanadu i Sjedinjene Američke Države, ima značajne manjinske populacije koje su posebno osjetljive na dječji seksualni turizam. Indijanci u SAD-u i Aboridžini u Kanadi pod visokim su rizikom za dječji seksualni turizam (ECPAT, 2016b). Montreal predstavlja žarište dječjeg seksualnog turizma u Kanadi zbog njegove blizine SAD-u, kao i zbog brojnih sportskih i kulturnih događanja koja se održavaju tamo svake godine (Government of Canada, 2011; prema ECPAT, 2016b). Isto tako, postoje dokazi o posebno visokim razinama seksualnog iskorištavanja djece, uglavnom Afroamerikanaca, u Las Vegasu i Atlanti, koji predstavljaju kockarska i poslovna središta u SAD-u (Shared Hope International, 2007; prema ECPAT, 2016b). Uključivanje domaćih putnika u seksualno iskorištavanje djece još je jedan važan trend, uključujući širok raspon tipova počinitelja: od poslovnih ljudi koji prisustvuju sastancima u drugom gradu do vozača kamiona, rudarskih radnika i radnika na naftnim poljima raspoređenih na udaljenim lokacijama. Primjerice, u Sjevernoj Dakoti dječji seksualni turizam razvio se kada je otkrivena nafta i kada je tisuće ljudi pohrlilo tamo raditi (The Polaris Project, 2012; prema ECPAT, 2016b). Finkelhor (1994; prema Reddin Cassar, 2020) navodi da se u SAD-u 20% djevojčica i 5 - 10% dječaka seksualno zlostavlja. Međutim, treba imati na umu da službena statistika ne uključuje neprijavljeno seksualno zlostavljanje djece, a neka istraživanja navode da se samo 30% slučajeva seksualnog zlostavljanje djece u SAD-u prijavljuje (Anderson, 2014; prema Reddin Cassar, 2020).

U Latinskoj Americi, neke zemlje, kao što su Meksiko i Brazil, doživljavaju fenomen dječjeg seksualnog turizma više od 20 godina dok su ga druge, poput Kolumbije, počele doživljavati tek u novije vrijeme (ECPAT, 2008; prema ECPAT, 2014). Dob dječjih seksualnih turista niža je nego što se pretpostavljalo. Primjerice, u Brazilu se u dječji seksualni turizam uglavnom uključuju mladi profesionalni putnici i turisti koji dijele određene karakteristike. Oni su najčešće *outsideri*, anonimnost i kulturna distanca pomaže im u opravdavanju eksploatacije, a zbog višeg socioekonomskog statusa sebe vide kao pomagače svojim žrtvama što dodatno jača njihov osjećaj nadmoći (ECPAT, 2016b). Prema podacima Brazilske federalne policije, oko 350 000 djece izloženo je prostituciji u Brazilu, od čega je više od 30% u sjeveroistočnoj regiji (Castilho i sur., 2017).

Procjenjuje se da otprilike četvrtinu dječjih seksualnih turista diljem svijeta čine američki državljani, što znači da jedan od najaktivnijih svjetskih državnih zagovornika protiv

seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, istovremeno najviše i pridonosi spomenutim problemima (Cotter, 2009; prema Tanielian, 2013).

5.1.4. „MENA“ i Afrika

Regiju MENA⁹, odnosno regiju Bliskog Istoka i Sjeverne Afrike, čini 19 zemalja. Ujedinjeni Arapski Emirati, Saudijska Arabija i Katar tri su vodeća turistička odredišta u regiji. Općenito se MENA smatra tranzitnom ili odredišnom točkom trgovanja ljudima, dok se Egipat, Iran, Jordan, Libanon, Sudan i Jemen smatraju zemljama porijekla (UNODC, 2016; prema ECPAT, 2016b). Određene zemlje MENA popularne su destinacije za dječje seksualne turiste iz bogatijih zemalja. Primjerice, bogati muškarci iz Saudijske Arabije i drugih zemalja Zaljeva seksualno iskorištavaju djecu u Egiptu, osobito kroz privremene dječje brakove (ECPAT, 2016b).

Podsaharska Afrika uključuje 46 zemalja, od kojih su neke među najsiromašnijima i najnerazvijenijima u svijetu. Dječji seksualni turizam u Africi je u porastu, a države Benin, Kamerun, Obala Bjelokosti, Gana, Kenija, Madagaskar, Mauricijus, Maroko, Nigerija, Senegal, Južna Afrika, Gambija i Tanzanija (Zanzibar) predstavljaju glavna odredišta za dječje seksualne turiste. Nigerija, osim što predstavlja odredište, poznata je i kao zemlja podrijetla dječjih seksualnih turista (ECPAT, 2007). Izvješće o globalnom praćenju za Južnu Afriku, koje je izradio ECPAT 2013. godine potvrđuje činjenicu da je nepoznata razina u kojoj su južnoafrička djeca uključena u prostituciju, ali citira brojku Human Resources Service Center-a (HRSC) od 28 000 do 30 000 djece (Spurrier i Alpaslan, 2017). Seksualno zlostavljanje djece u Južnoj Africi događa se u različitim kulturama, rasama i socioekonomskim okolnostima (Delanny, 2005; prema Spurrier i Alpaslan, 2017). Provedeno kvalitativno istraživanje Spurriera i Alpaslana (2017) na uzorku od tri muške i jedne ženske osobe koji su bili kao maloljetnici uključeni u dječji seksualni turizam, pokazalo je da su dječji seksualni turisti bili domaći, ali i strani državljani iz Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država, Njemačke, Francuske, Nigerije i Somalije. Uglavnom su bili pripadnici muškog spola i bijele rase u dobi između 50 i 70 godina.

⁹ Middle East and North Africa (MENA) – skraćena za područje Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, a popularno je koriste akademske, ekonomske, društvene i međunarodne organizacije. Regija Mena ponekad se naziva Arapski svijet ili Veliki Bliski istok (<https://hr.history-hub.com/koje-su-mena-zemlje>).

Poseban rizik za uključivanje u dječji seksualni turizam za djecu Afrike predstavljaju štetne tradicionalne kulturne i vjerske prakse. Zbog niskog društvenog statusa djece u velikom dijelu Afrike, djecu se percipira kao robu za prodaju, razmjenu ili darivanje ili pa kao sredstvo kojim se podmiruju dugovi i rješavaju sporovi. Primjerice, stupanjem u brakove s djecom, muškarcima se daje potpuna kontrola nad životima djevojčica (ECPAT, 2016b). Istraživanja u Etiopiji, Mauritaniji i Nigeriji pokazala su da su neka djeca nevjeste prodane u seksualno roblje od strane svojih muževa, a ona koja su uspjela pobjeći iz nasilnih brakova, često su se bavila prostitucijom zbog odbacivanja od strane obitelji i društva (ECPAT 2013; prema ECPAT, 2016b). Druga praksa, udomiteljstvo, koje može uključivati slanje siromašne djece iz seoskih obitelji da žive kod rodbine u gradovima kako bi im se pružile bolje životne mogućnosti, često dovodi do seksualnog iskorištavanja djeteta od strane ukućana ili drugih osoba. Mnoge djevojčice traže muškarce s političkom, ekonomskom i društvenom moći kako bi sebi osigurale budućnost. Ova dinamika čini djecu i adolescente posebno ranjivima za uključivanje u dječji seksualni turizam, s obzirom da posrednici i prijestupnici često nude lažna obećanja ljubavi i bolje budućnosti (ECPAT, 2016b).

Dakle, dječji seksualni turizam u Africi je u porastu, a poseban rizik za uključivanje predstavljaju štetne tradicionalne prakse te općenito nizak društveni status djece i neosjetljivost na prava djece. Osim što brojne države Afrike predstavljaju glavna odredišta za dječje seksualne turiste, mnoge su u isto vrijeme i zemlje podrijetla dječjih seksualnih turista.

5.2. Etiologija dječjeg seksualnog turizma

Da bismo mogli utjecati na smanjenje određenog problema, moramo biti upoznati sa čimbenici koji utječu na njegovu pojavu. U ovom poglavlju prikazat će se brojni čimbenici koji pozitivno utječu na nastanak, razvoj i širenje dječjeg seksualnog turizma.

Kao što je već spomenuto, u sektoru turizma pojavila se snažna industrija seksualnih usluga koja se stalno širi. Propisi o prijelazu granica s vremenom su postali opušteniji, a međukontinentalni letovi pristupačniji srednjoj i nižoj klasi. U zemljama u razvoju, siromaštvo je rašireno, a mogućnosti za legalno zapošljavanje su rijetke te pružaju mnogo manji prihod u usporedbi sa poslovima na crnom tržištu (Tanielian, 2013). Osim siromaštva, u odredišnim zemljama, uvjeti nerazvijenosti, marginalizacije, korupcije, slabog donošenja i provedbe zakona, slabi moral i neosjetljivost na prava djece, pružaju plodno tlo za razvoj dječjeg seksualnog turizma. Anonimnost boravka u stranoj zemlji, jeftinija putovanja i bolja povezanost

različitih zračnih prijevoznika također utječu na pojavu dječjeg seksualnog turizma (George i Panko, 2011). U zemljama u razvoju, strani seksualni turisti lako iskorištavaju teške ekonomske uvjete nudeći tjednu ili mjesečnu plaću pružateljima seksualnih usluga. Sa gotovinom u ruci, mnogim siromašnijim ljudima lakše je opravdati kršenje zakona, kulturnih vrijednosti i/ili moralne savjesti. Zajednice igraju veliku ulogu u jačanju osjećaja da je devalvacija nevinosti i djetinjstva racionalna i normalna što olakšava guranje ljudi u eksploatacijske industrije i zanemarivanje široko rasprostranjenog problema (Tanielian, 2013).

Neki od ključnih razloga zašto je dječji seksualni turizam posebno istaknut u jugoistočnim dijelovima Azije ponajviše je zbog niskog rizika od otkrivanja, velike dostupnosti ranjive djece, nedostatka političke volje u borbi protiv istog te uspostavljene industrije seksualnog turizma (De Vries, 2020). Isto tako, Cotter (2009; prema De Vries, 2020) navodi da u jugoistočnoj Aziji postoje složenosti u otkrivanju dječjeg seksualnog turizma i procesuiranju dječjih seksualnih turista zbog korupcije, niskih plaća u policiji te ekonomskog oslanjanja zemlje na turizam. Primjerice, na Tajlandu i Filipinima policija je uključena u čuvanje javnih kuća i pribavljanje djece za prostituciju (U.S. Department of Justice, 2011; prema Tanielian, 2013). Kada službenici nisu izravno uključeni u kriminalnu aktivnost, vlasnici bordela stvaraju mreže s korumpiranim službenicima kako bi dobili zaštitu na administrativnoj razini (ILO, 2000; prema Tanielian, 2013).

Isto tako, neki autori osvrću se na okruženje turističkog odredišta koje je često strukturirano tako da pruža osjećaj slobode i važnosti za turiste (Cohen, 1972; Rosenbaum i Wong, 2007; prema Panko i George, 2012). MacCannell (1973; prema Panko i George, 2012) primjećuje da je „turistički pogled“ potraga za autentičnošću, a za neke turiste ta bi potraga mogla dovesti do traženja čistih predmeta konzumacije. U kontekstu dječjeg seksualnog turizma, čistoća promatranog turističkog objekta predstavlja djevičansko dijete.

Chemin i Mbiekop (2015) ističu povećanu mobilnost osoba i roba kao jednu od najvećih značajki globalne ekonomije 21. stoljeća koja utječe na pojavu i održavanje dječjeg seksualnog turizma. Globalno širenje konzumerističke filozofije i prakse, djelomično je odgovorno za porast dječjeg seksualnog turizma. Potreba za kupnjom zapadnjačkih proizvoda i usvajanjem zapadnjačkih modnih trendova, često dovodi tinejdžere u osiromašenim društvima u zamke makroa. Seksualna industrija ih mami potencijalom da zarade puno novaca, a pritom ne zahtjeva usvajanje posebnih vještina (George i Panko, 2011).

S druge strane, Miller (2011) se u svom radu osvrće na dječji seksualni turizam kao sredstvo za preživljavanje. Navodi da mnogi dječaci u srednjoj i kasnoj adolescenciji u Šri Lanki napuštaju školu i upuštaju se u dječji seksualni turizam kako bi priskrbili nešto novaca za sebe i svoju obitelj. Intervjuirani dječaci u početku su se bavili drugim, manje unosnim, turističkim poslovima na plaži koje su ubrzo zamijenili sa pružanjem seksualnih usluga bogatim turistima. Za njih to je predstavljalo jedno od brojnih neformalnih strategija za generiranje prihoda unutar turističkih gospodarstava. Sudionici koji su bili uključeni u dječji seksualni turizam izražavali su ambivalenciju o utjecaju istog na lokalnu zajednicu:

„Ovdje se može zaraditi samo od turizma... Ne mogu reći da je to dobra stvar. Moral je izgubljen, to se događa. Ali ni vi ne možete pomoći. Ponekad mislim da je to i dobra stvar jer nam osigurava život. U svakom slučaju, bolje je nego što je bilo. Danas je razvijenije ovdje. Upravo zbog turista danas ovdje postoje kuće i zgrade. Da nisu došli ovamo, bilo bi kao džungla. Većina razvoja je zbog činjenice da turisti vole dječake – tako je posvuda. Ima turista koji neće dati ni rupija prosjaku, bogalju ili siromahu. Ali dat će lakhs¹⁰ svojim dječacima. Teško je povjerovati, ali vidjeli smo, zar ne?“ (Miller, 2011;19).

Slično stajalište iznio je i 33-godišnji Lakmal:

„Jadni naši ljudi jer nemaju što jesti i piti, oni danas neke stvari rade za novac. Općenito, za razliku od Sri Lanke, znamo da u zemljama iz kojih dolaze turisti...imaju sredstva za život. Naši ljudi nemaju sredstva za život. U nekim selima mi znamo da postoje oni koji jedu samo jedan obrok dnevno i žive. Dakle, ako ti ljudi dođu na plažu i rade nešto sa suddhom¹¹, prijeđu s jednog na tri obroka, što možemo učiniti? Ne mogu podnijeti glad, zar ne? Bogate ljude u Šri Lanki nije briga. Samo dijete koje je rodila siromašna amma¹² moglo je znati tu patnju. Bogatašev sin živi u velikim hotelima, dobro jede i pije, ima velika imanja, mobitele i dobro se provodi. Jadnik ih nema, zar ne? Zato neki seljani idu krivim putem.“ (Miller, 2011;20).

Isto tako, sudionici istraživanja koje su proveli Spurrier i Alpaslan (2017) kao ključne razloge za uključivanje u dječji seksualni turizam navode siromaštvo, odnosno nedostatak hrane i glad, zlouporabu sredstava ovisnosti te mogućnost lake zarade. S druge strane, Tanielian

¹⁰ 1 lakhs je 100 000 rupija

¹¹ Suddha je termin koji se odnosi na muškarce bijele rase.

¹² Majka

(2013) navodi kako neki stariji tinejdžeri koji rade u seksualnim industrijama to čine s elementom slobodne volje te su svoje ponašanje racionalizirali usredotočujući se na profit i, u mnogim slučajevima, slobodu od svojih disfunkcionalnih obitelji. Shaw i Butler (1998; prema De Sas Kropiwnicki, 2012) navode da je potrebno razlikovati izbor i slobodan izbor kada se analizira adolescentna prostitucija. Adolescenti ne smiju biti prisiljeni na prostituciju protiv svoje volje, ali na njihove odluke može utjecati niz čimbenika i stoga se njihova odluka ne može smatrati slobodnim izborom.

Osim navedenog, internet se također često kritizira kao pokretač brzog širenja dječjeg seksualnog turizma. Široke mogućnosti pristupa i korištenja interneta te pametnih telefona, dječjim seksualnim turistima omogućavaju lakše uključivanje u dječji seksualni turizam, bilo putem specijaliziranih web stranica, posrednika ili pa izravnim kontaktnom s djecom i adolescentima (ECPAT, 2016b). Putem raznih web stranica, anonimno se oglašavaju seksualne usluge, ali se pružaju i recenzije korisnika dječjeg seksualnog turizma o njihovim iskustvima. Umnožavanje peer-to-peer mreža i društvenih medija znatno je olakšalo razmjenu takvih informacija između počinitelja. Isto tako, putniku je danas lakše i jednostavnije bukirati putovanje putem interneta, nego preko putničke agencije (George i Panko, 2011).

Cotter (2009; prema Tanielian, 2013) naglašava izrazitu profitabilnost seksualne industrije koja u svijetu ilegalnog trgovanja zauzima drugo mjesto, odmah nakon droga. To potvrđuje i činjenica da seksualna industrija u Indoneziji, Maleziji, Tajlandu i Filipinima čini 2 do 14% BDP-a tih zemalja. Poznato je da oko 60% stranih turista na Tajland dolazi radi seksualnih usluga, a seksualni turizam jedan je od, ako ne i najveći, izvor prihoda na Tajlandu (Shahabudin, 2012; prema Tanielian, 2013). Tajland, kao i ostali dijelovi jugoistočne Azije, poznati su po svojoj uključenosti u dječji seksualni turizam s velikim brojem djece žrtava u dobi od samo šest godina (Montgomery, 2001.; prema Kosuri i Jeglic, 2017). Iako seksualni turizam koji uključuje vrlo malu djecu dobiva veliku pozornost medija, procjenjuje se da je većina djece koja se seksualno iskorištava u komercijalne svrhe u dobi od 15 do 17 godina (ILO, 2002; prema Harkonen, 2015).

Problematiku dječjeg seksualnog turizma možemo sagledati i kroz prizmu sustava ponude i potražnje, odnosno sve dok postoji potražnja za ovakvim oblikom usluga i spremnost za plaćanje iste, trgovci će ostati motivirani novčanom zaradom i osigurati regrutaciju djece. Pojedinci motivirani profitom ili oni koji žele kupiti maloljetnike za seksualne usluge, čine to ciljajući određenu skupinu. Iako mladi bilo kojeg socioekonomskog statusa, etničke ili rasne skupine, mogu postati žrtve seksualnog trgovanja, trgovci ljudima ciljaju i vrbuju potencijalne

žrtve koje su na neki način ranjive. Nerijetko se djecu niskog socioekonomskog statusa potiče na sudjelovanje u seksualnom turizmu radi ostvarivanja zarade za uzdržavanje svojih osiromašenih obitelji (Miller Perin i Wurtele, 2017). Neravnoteža moći između počinitelja i njihovih žrtava igra ključnu ulogu u dječjem seksualnom turizmu (ECPAT, 2016b). U mnogim slučajevima siromašne roditelje zavedu makroi koji njima i njihovoj djeci obećaju bolju budućnost i mame ih „glamuroznim“ poslovima (George i Panko, 2012). Siromaštvo kao jedan od sociokulturnih i ekonomskih čimbenika, najcitiraniji je čimbenik rizika povezan s uključenosti djece u međunarodnim seksualnim aktivnostima (Estes i Weiner, 2001; prema Miller Perin i Wurtele, 2017). Dakle, čimbenici koji povećavaju rizik od seksualnog iskorištavanja, a time i uključivanja u dječji seksualni turizam su mnogostruki. Oni se protežu na više ekoloških razina te su međusobno povezani, a uključuju individualne karakteristike, čimbenike obitelji i zajednice, kao i sociokulturne i ekonomske utjecaje. U Tablici 2. prikazani su rizični faktori seksualnog iskorištavanja djece. Uz ženski spol, dob je također, posebice kod djevojaka između 15 i 19 godina, rizični faktor (UNICEF, 2014; prema Miller Perin i Wurtele, 2017). Iako većinu žrtava seksualnog trgovanja čine djevojke, postoje dokazi da se omjer spolova može razlikovati od zemlje do zemlje te da može ovisiti o određenom obliku trgovanja djecom i uzorku stanovništva (Miller Perin i Wurtele, 2017). Djevojke čine veliku većinu žrtava dječjeg seksualnog turizma. Međutim, dječji seksualni turizam koji uključuje dječake više je skriven i često se ne prijavljuje zbog dodatne društvene stigme oko homoseksualnih odnosa (Altamura, 2013; prema Harkonen, 2015). Također, ova djeca često dolaze iz disfunkcionalnih obitelji koje su nerijetko uključene u sustav socijalne skrbi. Djeca koja su zlostavljana, također imaju veću vjerojatnost da će se upustiti u rizična ponašanja kao što su zlouporaba alkohola i droga, napuštanje škole, bijeg od kuće, a sve su to čimbenici koji ih mogu dovesti u opasnost od seksualnog iskorištavanja (Nadon i sur., 1998; Stoltz i sur, 2007; prema Miller Perin i Wurtele, 2017).

Isto tako, Miller Perin i Wurtele (2017) naglašavaju da se trgovanje djecom u seksualne svrhe često događa u zajednicama visokog tranzita, bilo poslovnog ili turističkog, a koji primjerice uključuje vojno osoblje, vozače kamiona, kongresnike i turiste. Isto tako, poznato je da sportski događaji privlače ljude koji traže seksualne usluge sa djecom. Zezima (2014; prema Miller Perin i Wurtele, 2017) navodi primjer Super Bowla 2014. godine u New Jerseyju, kada su službenici FBI-a spasili šesnaest maloljetnika u dobi od 13 do 17 godina koji su bili prisiljeni na prostituciju. Castilho, Evrard i Charrier (2017) navode primjer održavanja Svjetskog nogometnog prvenstva 2014. godine čiji je domaćin bio Brazil. Tijekom četiri tjedna održavanja

prvenstva, potražnja za dječjim seksualnim turizmom u gradu domaćinu Recifeu je značajno porasla.

Također, ne smiju se ni zanemariti karakteristike patrijarhalnih sustava nerazvijenih društava koja promiču i održavaju subkulturu žena koje su popustljive i poslušne sa obvezom rađanja djece i zadovoljavanja seksualnih potreba muškaraca (Bertone, 1999; prema George i Panko, 2012). Kulturni kontekst patrijarhata može uključivat i pravo vlasništva nad ženama i djecom, a ono podrazumijeva pravo na kontrolu, kupnju i/ili prodaju po volji, što je čest slučaj u području sjevernog Tajlanda (Auemaneekul, Senaratana, Juntawawijit, Sripichyakan i Ensign, 2009). Auemaneekul i sur. (2009) analizom statističkih podataka navode da je u Tajlandu 2007. godine bilo oko 20 000 slučajeva zlostavljanja koji su uključivali žene i djecu, što u prosjeku iznosi oko 52 slučajeva zlostavljanja dnevno. Od slučajeva zlostavljanja djece, prijavljenih u razdoblju od 2004. do 2007. godine, većina je uključivala seksualno zlostavljanje (60-70%).

Dakle, na pojavu, širenje i razvoj dječjeg seksualnog turizma utječu brojni čimbenici. Kao jedan od najvećih korelata sa spomenutom ilegalnom seksualnom industrijom izdvaja se siromaštvo, odnosno nepovoljni socioekonomski uvjeti. Mnoga djeca diljem svijeta žive u izrazito siromašnim uvjetima te su prisiljena uključiti se u dječji seksualni turizma kako bi mogla priskrbiti sebi i obitelji dovoljno sredstava za preživljavanje. Bogati dječji seksualni turisti njihov nepovoljan i ranjivi položaj vješto iskorištavaju. Osim navedenog, korupcija i ekonomsko oslanjanje zemlje na turizam, izdvajaju se kao ključni čimbenici u razvoju dječjeg seksualnog turizma. Često vlade pojedinih zemalja svjesno zatvaraju oči pred problemom kršenja dječjih prava zbog ekonomskog profita koje ono nosi, a to se posebice dešava u zemljama gdje ne postoji osjetljivost na prava djece. Isto tako, internet, kao čimbenik novijeg doba, jedan je od pokretača brzog širenja dječjeg seksualnog turizma koji seksualnim turistima omogućava lakše uključivanje putem specijaliziranih web stranica na kojima se takve usluge oglašavaju.

Tablica 2. Rizični faktori seksualnog iskorištavanja djece u komercijalne svrhe (Miller Perin i Wurtele, 2017)

Individualne karakteristike	Čimbenici obitelji	Čimbenici zajednice	Sociokulturni i ekonomski čimbenici
demografski čimbenici (dob, spol, status, etničke manjine)	disfunkcija roditelja (ovisnosti, problemi s mentalnim zdravljem, kriminalno ponašanje)	članstvo u bandama	siromaštvo i nezaposlenost
povijest zlorabe sredstava ovisnosti	gubitak roditelja/skrbnika	muškarci u tranzitu	tolerancija prostitucije
žrtva drugih oblika zlostavljanja djece	uključenost obitelji u sustav socijalne skrbi	sportski događaji	rodna nejednakost/diskriminacija
status beskućnika	nasilje u obitelji		politička/policijska korupcija
fizičke, psihičke, intelektualne poteškoće	uključenost obitelji u prostituciju/pornografiju		visoke stope kriminala
gledanje pornografije			seksualizacija djevojaka

5.3. Konceptualni model dječjeg seksualnog turizma

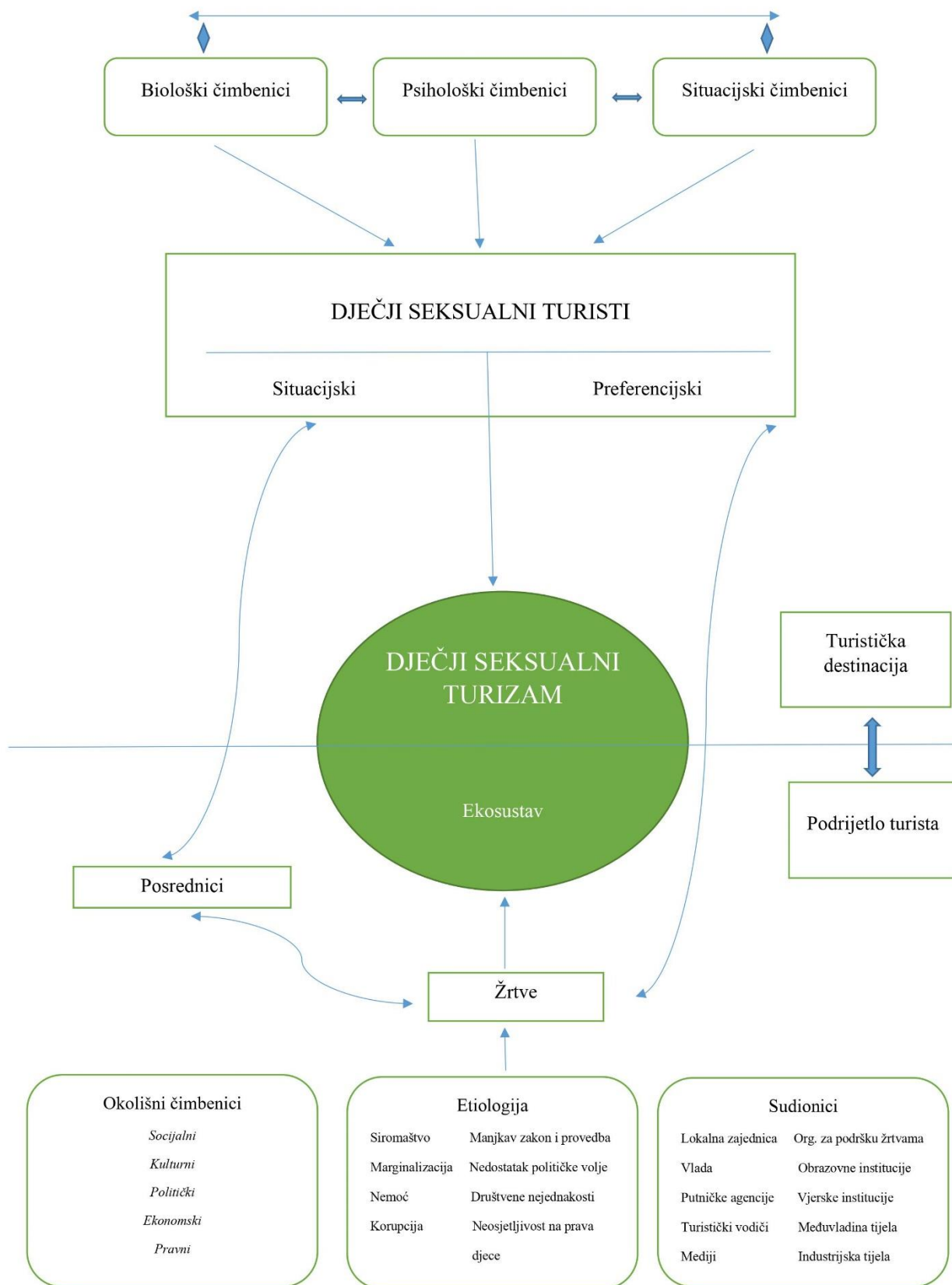
Kao što je slučaj sa svim crnim tržištima, ono što se zna o seksualnoj industriji vrlo je ograničeno. Ova gospodarstva djeluju u tajnosti gdje su zaposlenici prolazni te ih nije lako proučavati zbog kriminalne prirode ilegalnog trgovanja. Seksualna industrija koja uključuje djecu više je obavijena velom tajne u usporedbi sa industrijom odraslih. Sa razvojem psihologije i moderne forenzike, znanstvenici i stručnjaci uspjeli su razumjeti procese kroz koje se seksualno iskorištavanje djece i dječji seksualni turizam razvijaju (Tanielian, 2013).

Na Slici 2. prikazan je konceptualni model dječjeg seksualnog turizma kojeg su izradili George i Panko (2012). Ovim modelom na jednostavan i sistematičan način prikazana je složena mreža odnosa različitih dionika te njihova međusobna povezanost. Iz modela je vidljivo da u dječjem seksualnom turizmu, osim dječjih seksualnih turista koji su pod utjecajem trijade bioloških, psiholoških i situacijskih čimbenika, sudjeluju i brojni drugi dionici na mikro, mezo i makro razini ekosustava. Isto tako, vidljivo je da se kod situacijskih počinitelja, za razliku od preferencijskih, uključuju i posrednici koji omogućavaju i organiziraju kontakt sa djecom. Osim toga, ovim modelom prikazani su osobni i okolinski rizični faktori koji doprinose razvoju i održavanju dječjeg seksualnog turizma.

Visoka novčana vrijednost bilo koje seksualne industrije privlači kriminalce iz povezanih i pomoćnih industrija. Neki dobavljači specijalizirani su za nuđenje djece seksualnih radnika, dok drugi ulaze na dječja tržišta s tržišta za odrasle zbog financijskih mogućnosti koje ono ima u izobilju. Visoka razina potražnje pomaže dobavljačima u racionalizaciji svojih djela te podržava sudjelovanje u lancima trgovanja ljudima. Isto tako, radi visokog profita i poduzetnici strani kupci mogu težiti uvozu seksualnih radnika (Tanielian, 2013). Iako ne postoji službena statistika o broju turističkih agencija koja organiziraju ilegalne seksualne aktivnosti, procjenjuje se da značajan broj turističkih agencija diljem svijeta nudi seksualne usluge kao dio turističkog paketa (Harkonen, 2015). Malo je vjerojatno da će legitimne turističke agencije biti dio dječjeg seksualnog turizma. Mnoge ugledne turističke agencije sudjeluju u kampanjama u kojima je cilj udaljiti se od ostalih agencija koje organiziraju seksualno orijentirana putovanja s ciljem seksualnog iskorištavanja djece. Međutim, pružanje mogućnosti seksualnih iskustava s djecom potencijalno je vrlo unosno, a s vremena na vrijeme pojavljuju se sumnjive tvrtke koje se bave turizmom kako bi ubrale profit od ovog pothvata. Te tvrtke koriste kodirane fraze kao što su „egzotični praznici za muškarce“, „vraćena nevinost“, „nevinu užici“, „odaberi svog prijatelja po dolasku“, kako bi pružili tragove potencijalnoj klijenteli. Mnoge takve turističke agencije svladale su umijeće djelovanja izvan dosega službi za provođenje zakona (George i Panko, 2012). Harkonen (2015) ističe da donošenje strožih odredbi o odgovornosti poslovnih udruženja koja organiziraju dječji seksualni turizam neće imati previše učinaka, za razliku od donošenja i provedbe zakona i propisa koji su usmjereni na poduzeća koja olakšavaju takav turizam. Jedan od razloga je činjenica da su agencije koje nude seksualne aktivnosti s djecom u visokom riziku od otkrivanja u usporedbi sa neovisnim, individualnim putovanjima te ih zbog toga preferencijski počinitelji obično izbjegavaju. Umjesto toga, oni samostalno organiziraju svoja putovanja, hotelske aranžmane te sve ostale prateće usluge na odredištu (ECPAT, 2008;

prema Harkonen, 2015). Drugo, s obzirom na stigmu vezanu za dječji seksualni turizam i prijetnje pojedinačnim kaznama, veće turističke tvrtke vjerojatno neće nuditi putovanja i izlete čija je primarna svrha ostvarivanje seksualnih odnosa sa djecom. Poduzeća koja organiziraju dječji seksualni turizam vjerojatno će biti mali operateri organizirani kao samostalni vlasnici ili neregistrirana partnerstva koja mogu ili ne moraju imati pravnu osobnost. Isto tako, iako se procjenjuje da je industrija dječje prostitucije vrijedna više milijardi dolara, većina financijskih transakcija nikada se ne obračunava, stoga je malo vjerojatno da će odgovornost poslovnog subjekta biti učinkovitije ili dodatno sredstvo odvratanja kada su u pitanju poduzeća koje organiziraju dječji seksualni turizam. Autorica smatra da bi uspostavljanje poslovne pravne osobnosti imalo veći utjecaj kod turističkih korporacija koje olakšavaju dječji seksualni turizam, ali ga ne organiziraju. Turističke agencije to olakšavaju kada dogovaraju aranžmane sa turističkim vodičima koji imaju saznanja o mjestima na kojima se provodi dječji seksualni turizam, implicitno nude destinacije na tržištu kako bi se odao dojam dječjeg seksualnog turizma ili rezerviraju hotele u kojima se odvija dječja prostitucija. Osim aktivnih radnji, ono se također može sastojati i od pasivnih radnji, primjerice kada hotelsko osoblje ignorira situacije kada posjetitelji dovode djecu u hotelske sobe na dulje vrijeme, a očito je da s njima nisu obiteljski povezani (Harkonen, 2015). Nerijetko turistički vodiči, osoblje trgovačkih centara, osoblje recepcije, vozači i brojni drugi predstavljaju poveznicu između turista i „čuvara“ djece, jer su to ljudi s kojima većina turista dolazi u kontakt i iz prve ruke doznaju preferencije turista (George i Panko, 2012). Dakle, mrežu dječjeg seksualnog turizma ne čine samo počinitelji i žrtve, već se ona sastoji i od brojnih drugih sudionika koji direktno ili indirektno pomažu u održavanju istog.

Slika 1. Konceptualni model dječjeg seksualnog turizma (George i Panko, 2012)

5.4. Obilježja počinitelja dječjeg seksualnog turizma

Iako dječji seksualni turizam predstavlja međuigru brojnih dionika koji mogu imati različite uloge u seksualnoj viktimizaciji djece, ključne osobe koje vrše nasilje nad djecom su počinitelji, odnosno u slučaju dječjeg seksualnog turizma, dječji seksualni turisti.

ECPAT-ovom Globalnom studijom (2016b) utvrđeno je da dječji seksualni turisti mogu biti bilo kojeg porijekla te da se ne uklapaju svi u stereotipni profil: bijelac, zapadnjak, bogat, pedofil srednje životne dobi. Neki su možda pedofili, ali većina nije. Počinitelji mogu biti strani ili domaći, mladi ili stari. Isto tako, počiniteljice mogu biti i žene, a ponekad čak i druga djeca. Rittossa (2018a) navodi da istraživanja pokazuju kako nisu svi spolni zlostavljači djece okorjeli pedofili te kako sve osobe s pedofilskim sklonostima ne čine nužno kaznena djela na štetu djecu. Udio počinitelja s pedofilskim sklonostima varira u različitim studijama (ovisno o uzorku i primijenjenoj metodologiji), ali ne prelazi 50% svih ispitanika (Glab, 2016; prema Rittossa, 2018).

Studija koju su proveli Abel i Harlov (2001; prema Panko i George, 2012) pokazala je da postoje najmanje dvije velike klase dječjih seksualnih turista. S obzirom na to, O'Connell Davidson (2000; prema Newman, Holt, Rabun, Phillips i Scott, 2011) predložila je podjelu dječjih seksualnih turista u dvije kategorije, a koje uključuju one koje privlače isključivo djeca (preferencijski počinitelji) i one kojima djeca nisu jedina opcija (situacijski počinitelji).

Prefencijski počinitelji, za razliku od situacijskih, imaju aktivnu i već postojeću sklonost uključivanja u seksualne aktivnosti s djecom u predpubertetskom, pubertetskom i/ili adolescentom razdoblju (Bender i Furman, 2004; prema Kosuri i Jeglic, 2017). Oni svjesno izabiru djecu za zadovoljenje svojih seksualnih potreba, a uglavnom se radi o osobama s pedofiličnim poremećajem (O'Connell Davidson, 2000; prema Newman i sur., 2011). S druge strane, situacijski ili elektivni počinitelji obično su osobe heteroseksualne orijentacije koje nemaju eksplicitnu sklonost prema djeci te se upuštaju u seksualne odnose sa svojim vršnjacima, a u pedofilnim radnjama sudjeluju iz dosade ili znatiželje (Peterson, 2004; prema Panko i George, 2012). Nerijetko se upuštaju u seksualne aktivnosti s djecom zbog pružene prilike i anonimnosti te želje za eksperimentiranjem. Oni često traže partnere za stvaranje romantične veze, ali su isto tako i često prezaposleni te su dojma da ih se u svom domu dovoljno ne cijeni (Bender i Furman, 2004; prema Kosuri i Jeglic, 2017). Panko i George (2012) navode da ih brojni osobni i situacijski čimbenici, kao što su gubitak posla, siromaštvo, ovisnost o drogama, prethodna viktimizacija, bračni problemi i gubitak partnera, mogu potaknuti na

seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece. Za razliku od preferencijskih, oni svoje žrtve ne traže na temelju dobi, već se „slučajno“ upuštaju u dječji seksualni turizam kada se pruži prilika (Kosuri i Jeglic, 2017). Mnogi su moralo i seksualno neselektivni, ne brinu o dobi i prvenstveno su zabrinuti za fizički izgled te kondiciju seksualnih radnica (Newman i sur., 2011). Suprotno uvriježenom mišljenju, većina dječjih seksualnih turista nisu preferencijski, već situacijski počinitelji (ECPAT, 2008; prema Harkonen, 2015; ECPAT 2016b; Kosuri i Jeglic, 2017). Jedina stvar koja je zajednička objema vrstama prijestupnika su sve veće mogućnosti iskorištavanja djece, posebno u sredinama gdje je korupcija raširena, a nekažnjivost pravilo (ECPAT, 2016b).

Lalor (2004; prema Reddin Cassar, 2020) navodi da postoje uvjerenja da stupanje u seksualne odnose s djecom ima moć čišćenja, odnosno da će seksualni odnosi s djevicama izliječiti osobu od HIV-a i spolno prenosivih bolesti (Bridgewater, 2016; prema Reddin Cassar, 2020). S obzirom na to, neke nevladine organizacije pozivaju na daljnju kategorizaciju počinitelja, dodajući još jednu kategoriju tzv. tražitelja djevice (Curley, 2014).

Pregledom literature ustanovljeno je da su stope dječjeg seksualnog turizma veće u istočnim zemljama, u usporedbi sa zapadnim. Brojni autori (O'Connell Davidson, 2001; Lau, 2008; Panko i George, 2012; Rivers-Moore, 2013; Menaker i Franklin, 2013; prema Kosuri i Jeglic, 2017) navode kako se smatra da seksualni turisti namjerno ciljaju žene istočnjačkih kultura kako bi ispunili svoju želju za seksualnim iskustvom s nekim „drugačijim“, nezapadnjačkim ili s nekim iz „druge“ kulture. Percipiraju ih kao podređene etničke skupine što im pomaže u racionaliziranju vlastite viktimizacije žena i djece, a davanjem novčane naknade žrtvama opravdavaju svoje zločine (Kosuri i Jeglic, 2017). Stereotipni stavovi prema djeci, rodu i lokalnim kulturama pomažu u održavanju zločina (ECPAT, 2016b). Kosuri i Jeglic (2017) smatraju da su društvena/kulturna/socijalna distanca i učinak unutargrupne pristranosti jedni od ključnih razloga zašto seksualni prijestupnici u kontekstu dječjeg seksualnog turizma traže strane žrtve, odnosno djecu koja dolaze iz drugih zemalja i drugačijih kultura. Naime, koncept socijalne distance odnosi se na subjektivnu percepciju udaljenosti od drugih ljudi ili društvenih skupina. U socijalno psihološkom smislu, ljudi će dati prednost onima prema kojima osjećaju bliskost (u grupi), u odnosu na ljude za koje smatraju da su društveno udaljeni (van grupe). Ovaj fenomen naziva se učinak unutargrupne pristranosti, a odnosi se na psihološki obrazac favoriziranja pojedinaca koje se doživljava kao pripadnike iste grupe (Brewer, 1979; Roth i Steffens, 2014; Sumner, 1906; prema Kosuri i Jeglic, 2017; Koning, 2021). Brons (2015; prema Koning, 2021) navodi da se unutargrupna pristranost može manifestirati kao

konstrukcija *superiornog ja/u grupi* za razliku od *inferiornog drugog/van grupe*, gdje je ova superiornost/inferiornost gotovo uvijek implicitna. Veća socijalna distanca povezana je s povećanim vjerovanjima u mitove o silovanju i stereotipima o spolnim ulogama (Shechory i Idisis, 2006; prema Koning, 2021), a Georges Abeyie (1992; prema Koning, 2021) navodi da je prekomjerna socijalna distanca povezana i sa ksenofobijom, diskriminacijom i pristranostima u sustavu pravosuđa. Dakle, počinitelji će tražiti strane žrtve zbog učinka unutargrupne pristranosti i socijalne distance koja im čini taj susret apstraktnijim i manje kriminaliziranim (Kosuri i Jeglic, 2017).

Spomenute teorije nastojali su ispitati Kosuri i Jeglic (2017) u svojoj studiji. Konkretno, ispitivali su percepciju američkih građana o težini kaznenog djela počinjenog unutar Sjedinjenih Američkih Država u usporedbi sa počinjenim kaznenim djelom u državama izvan SAD-a (Nizozemska, Tajland) te su nastojali ispitati ovisi li percepcija zločina o kulturi žrtve, uspoređujući istočnjačke (Tajland) i zapadnjačke (SAD, Nizozemska) kulturne lokacije. U studiji su došli do nalaza da se seksualna viktimizacija djece smatra manje teškim kaznenim djelom ukoliko je ono počinjeno izvan SAD-a i ukoliko je počinjeno u istočnjačkim kulturama. Dobiveni rezultati studije u skladu su sa gore spomenutim teorijama socijalne distance, učinkom unutargrupne pristranosti te percepcijom žrtava istočnih zemalja kao manje vrijednijima i podčinjenima.

Za razliku od Kosuri i Jeglic (2017) koji su ispitivali percepciju američkih građana, Koning (2021) je ispitala utjecaj društvene i prostorne distance na nizozemsko javno mnijenje o seksualnom iskorištavanju djece. Rezultati ukazuju da socijalna distanca utječe na percepciju javnosti, posebice u pogledu procjene težine zločina i odgovornosti žrtve. Slično prethodnom istraživanju među Amerikancima (Kosuri i Jeglic, 2017), nizozemska javnost ocjenjuje seksualno iskorištavanje djece ozbiljnijim kada se događa u zapadnim zemljama nego kada se događa u zemljama koje se percipiraju kao društveno udaljene. Prostorna udaljenost, s druge strane, nije značajno utjecala na percepciju javnosti o zločinu, počinitelju ili žrtvi. Drugim riječima, čini se da to je li se zločin dogodio u zemlji koja se osjeća kulturološki sličnim, značajniji čimbenik koji oblikuje javno mnijenje o težini zločina od toga je li mjesto zločina de facto blizu ili daleko. I ovaj nalaz podupire očekivanja formulirana na teorijskoj osnovi socijalne distance i unutargrupne pristranosti koja predviđaju da će ljudi strože prosuđivati nepravdu kada se dogodi ljudima s kojima dijele više zajedničkih obilježja, u usporedbi s onima koje smatraju društveno udaljenima, „van grupe“. Suprotno očekivanjima, rezultati pokazuju da sudionici više krivnje pripisuju djetetu žrtvi u društveno bliskim zemljama nego u udaljenim

kulturama. Sa stajališta socijalne distance, ovaj nalaz je iznenađujući. Koning (2021) pretpostavlja da se djeca žrtve seksualnog iskorištavanja mogu smatrati nemoćnijima i slabijima u udaljenim kulturama, nego u društveno sličnim zemljama u kojima su gospodarski i socijalni aspekti jači. Isto tako, seksualno iskorištavanje djece koje se događa na lokacijama sličnim domovini, predstavljaju veću prijetnju vjerovanju u pravedan svijet od istog događaja koji se dešava u kulturno udaljenim zemljama (Lerner, 1980; prema Koning, 2021). Za razliku od ranije studije koja je otkrila da Amerikanci percipiraju zločin ozbiljnijim ukoliko se on desio u SAD-u u usporedbi s drugim državama (Kosuri i Jeglic, 2017), na nizozemsku percepciju nije značajno utjecao podatak je li se kazneno djelo desilo u Nizozemskoj ili inozemstvu (Koning, 2021). Autorica nudi više objašnjenja. Osim metodoloških razlika, naglašava i kulturološke razlike između Amerikanca i Nizozemaca. Razlika između „mi“ i „oni“, odnosno domaćeg i inozemnog, manje je značajna za Nizozemce nego za američku javnost. Pretpostavlja da nizozemski narod ima jače razvijen osjećaj povezanosti sa drugim zemljama zbog svoje povijesti, ali i članstva u Europskoj Uniji. Isto tako, autorica naglašava da su i SAD i Nizozemska, u prosjeku, bogatije zemlje od Rumunjske i Tajlanda (UNDP, 2020; prema Koning, 2021), stoga na to koliko se osjećamo društveno udaljeno ili blisko određenoj skupini utječu mnogi čimbenici, uključujući i kulturne, ali i ekonomske (klasne) razlike (Koning, 2021). Dakle, dječji seksualni turisti najčešće targetiraju etnički raznoliku djecu, odnosno djecu koja su dovoljno kulturološki udaljena. Upravo ta kulturološka udaljenost čini im taj susret manje kriminaliziranim i više apstraktnijim. Isto tako, djecu drugih kultura (posebice istočnjačkih) mnogi seksualni turisti percipiraju kao manje vrijedniju što im također olakšava činjenje seksualnih delikata.

Koops, Turner, Neutze i Briken (2017) 2013. godine putem internetske ankete kojom se procjenjuje prevalencija pedofilskih seksualnih interesa i ponašanja, kao i nekoliko povezanih čimbenika rizika za seksualno zlostavljanje djece, proveli su istraživanje s ciljem ispitivanja prevalencije dječjeg seksualnog turizma u Njemačkoj te usporedbe onih koji su sudjelovali u dječjem seksualnom turizmu s onima koji su zlostavljali i iskorištavali djecu, ali ne u kontekstu dječjeg seksualnog turizma. U istraživanje je bilo uključeno 8 718 njemačkih muških ispitanika u dobi od 18 do 89 godina. To je prva studija koje je procijenila prevalenciju i različite čimbenike rizika za dječji seksualni turizam u velikom uzorku. Općenito, točna procjena prevalencije muškaraca koji su zlostavljali i iskorištavali djecu u općoj populaciji je gotovo nemoguća jer većina podataka uključuju samo one koji su ušli u sukob sa pravnim sustavom, a time se ne obuhvaćaju neotkriveni, odnosno neprijavljeni seksualni napadi (American

Psychiatric Association, 1997; prema Koops i sur., 2017). Rezultati istraživanja pokazali su da su počinitelji dječjeg seksualnog turizma znatno češće bili žrtve seksualne zlostave, konzumirali dječju pornografiju i dječju prostituciju te se upuštali u seksualne odnose sa dječacima, od onih koji nisu sudjelovali u dječjem seksualnom turizmu. Isto tako, češće su bili osuđivani za nasilna i/ili seksualna kaznena djela, ali su i češće razmišljali o traženju stručne pomoći zbog seksualnog interesa za djecu. Također, važno je naglasiti da spomenute dvije skupine prijestupnika nisu pokazivale nikakve razlike u pogledu pedofilnih seksualnih interesa i hiperseksualnosti. Ovo je važno jer su prethodna istraživanja pokazala da su pedofilni seksualni interesi i seksualna preokupacija dva najvažnija čimbenika rizika za seksualno zlostavljanje djece (Hanson, Morton-Bourgon, 2005; prema Koops i sur., 2017). Isto tako, jedna od ključnih značajki koja se ističe u skupini onih koji su bili uključeni u dječji seksualni turizam je antisocijalno ponašanje, stoga autori zaključuju da bi antisocijalno ponašanje moglo biti preduvjet za uključivanje u isto. Naime, putovanje u drugu zemlju radi seksualnog kontakta s djecom predstavlja značajnu prepreku čak i za seksualne zlostavljače djece, stoga je potrebno više antisocijalnih tendencija kako bi se prevlada ova barijera. Osim toga, važno je i spomenuti da sudionici dječjeg seksualnog turizma izvještavaju o većoj percipiranoj vjerojatnosti seksualnog napada u budućnosti, ali i češćem razmišljanju o traženju stručne pomoći. Autori pretpostavljaju da počinitelji dječjeg seksualnog turizma imaju slabiju inhibiciju i sposobnost samoregulacije te zbog toga izvještavaju o većoj vjerojatnosti seksualnog napada, što bi također bilo u skladu s uočenom višom razinom antisocijalnog ponašanja u ovoj skupini. Zbog nedostatka spomenutih vještina, oni se mogu osjećati više uznemireno. Isto tako, moguće je da oni više razmišljaju o stručnoj pomoći jer su češće bili osuđivani ili jer su već bili na obveznom liječenju. Autori naglašavaju da se ova pitanja moraju bolje istražiti u budućim istraživanjima jer odgovori na ta pitanja uvelike mogu pomoći u kreiranju preventivnih programa koji se odnose na one koji su u riziku od upuštanja u dječji seksualni turizam, a spremniji su uključiti se u liječenje. Isto tako, iskustvo seksualne zlostave, iskorištavanje djece u prostituciji i prethodna osuđivanost za nasilna kaznena djela pokazali su se kao prediktori za uključivanje u dječji seksualni turizam, stoga je prilikom kreiranja preventivnih i tretmanskih programa dobro uzeti i to u obzir (Koops i sur., 2017). Dakle, dječji seksualni turisti, za razliku od počinitelja koji vrše seksualne nasilje nad djecom, ali ne u kontekstu dječjeg seksualnog turizma, češće su bili žrtve zlostave, konzumirali dječju pornografiju i prostituciju, češće su bili osuđivani za nasilne i seksualne delikte, pokazuju više antisocijalnih tendencija te češće razmišljaju o traženju stručne pomoći zbog seksualnog interesa za djecu.

5.5. Sankcioniranje i tretman počinitelja dječjeg seksualnog turizma

Kao što je već spomenuto, seksualno iskorištavanje djece u industriji putovanja i turizma predstavlja globalan problem koji zahtjeva odgovor više jurisdikcija. Danas raste literatura akademskih i nevladinih organizacija o korisnosti eksteritorijalnih kaznenih djela u borbi protiv dječjeg seksualnog turizma i seksualnog iskorištavanja djece u komercijalne svrhe. Eksteritorijalni slučajevi dječjeg seksualnog turizma vrlo su složeni te zahtijevaju visoku razinu suradnje različitih tijela zaduženih za provedbu zakona (Curley, 2014).

Već je ranije ECPAT (2013; prema Curley, 2014) pozvao na veću upotrebu eksteritorijalnih kaznenih djela za progon stranih dječjih seksualnih prijestupnika, kao i na dodatne pravne i političke mjere. To uključuje reformu zakona koja se odnosi na kriminaliziranje dodatnih elemenata koji uključuju namjeru putovanja radi počinjenja kaznenih djela dječjeg seksualnog turizma te oglašavanje i/ili promicanje usluga dječjeg seksualnog turizma. Curley (2014) naglašava da je partnerstvo između međunarodnih i lokalnih tijela za provođenje zakona te nevladinih organizacija ključno za osiguravanje resursa potrebnih za adekvatno sankcioniranje dječjih seksualnih turista. Sjedinjene Američke Države, Australija i mnoge europske zemlje omogućile su eksteritorijalnu primjenu svog kaznenog zakona kako bi procesuirale državljane za počinjene zločine seksualnog zlostavljanja djece u inozemstvu (Ireland Piper, 2011; McNicol i Schloenhardt, 2012; Seabrook, 2000; prema Koning, 2021). Zapadne vlade široko podupiru ideju da ono što nije dopušteno kod kuće, ne smije se tolerirati ni drugdje te da se moraju poduzeti sve mjere kako bi se spriječila nedjela građana u inozemstvu (Koning, 2021). Eksteritorijalno zakonodavstvo primjenjuje se samo kada tijela države u kojoj se kazneno djelo dogodilo, odluče ne procesuirati počinitelje jer ne žele ili ne mogu to učiniti te kada postoji dovoljno dokaza i resursa za pokretanje eksteritorijalnog kaznenog progona (Chehtman, 2010; prema Curley, 2014). Eksteritorijalna provedba zakona općenito nije univerzalno prihvaćena praksa zbog rizika zađiranja u teritorijalni suverenitet i narušavanja određenih međunarodnih normi, međutim, u pitanjima zaštite djece postoji prostor za takvu provedbu (Tanielian, 2013). No, unatoč mogućnosti primjene eksteritorijalnosti nekih zemalja, ECPAT (2008; prema Tanielian, 2013) je izvijestio o vrlo malom broju eksteritorijalnih osuda. Glavni zaključak je bio da eksteritorijalni zakoni zapravo ne funkcioniraju. Unatoč slaboj motivaciji pojedinih zemalja da procesuiraju strane seksualne turiste, kao najbolja opcija još uvijek je kazneni progon u zemlji u kojoj se zločin dogodio, gdje se nalaze dokazi, žrtva i gdje je nadležna lokalna policija. Ukoliko je počinitelj pobjegao iz jurisdikcije u kojoj se kazneno

djelo dogodilo tada je izručenje natrag u tu zemlju najbolja opcija. Dakle, eksteritorijalna primjena zakona za dječji seksualni turizam dobra je opcija ukoliko države u kojima je počinjen delikt ne žele ili ne mogu procesuirati stranog državljanina, no, bez obzira na to, preporuča se da se kazneni progon odvija u zemlji gdje je kazneno djelo počinjeno zbog lakšeg i bržeg dolaženja do žrtve i dokaza.

Kažnjavanje seksualnih prijestupnika u Republici Hrvatskoj mijenjalo se izmjenama i dopunama novog i starog Kaznenog zakona. Rittossa (2018a) navodi da je usporedba zakonskih rješenja iz KZ/97 i KZ/11, o izrečenim sankcijama za najteže seksualne delikte na štetu djeteta (kaznena djela iz čl. 192. KZ/97, čl. 158. st. 1. i 5. KZ/11 te čl. 166. KZ/11) u razdoblju od 2008. zaključno sa 2017., pokazala kako su se zakonske korekcije minimuma i maksimuma kazni te sadržajnih elemenata iz bića djela kretale i u smjeru proširivanja i ublažavanja kaznene represije. S jedne strane došlo je do širenja kataloga inkriminacija, kao i do umnožavanja njihovih oblika represivne reakcije, a s druge strane došlo je do smanjivanja minimuma kazni ili odustajanja od alternativnog propisivanja dugotrajnog zatvora. Autorica navodi da su zakonski okviri iz KZ/11 povoljniji za počinitelje jer, za razliku od prethodno važećeg zakona (KZ/97), ne propisuju kaznu dugotrajnog zatvora. Jedina iznimka od uočenog trenda ublažavanja odnosi se na čl. 166 st. 3. KZ/11 (*Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta*) koji predviđa kaznu dugotrajnog zatvora ukoliko je prouzročena smrt djeteta (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21; Rittossa, 2018a). Analizom izrečenih sankcija za najteže seksualne delikte na štetu djeteta u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2013. zaključno sa 2017. godinom, zaključuje se da je najviše zastupljeno kazneno djelo iz čl. 158. st. 1. *Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od petnaest godina* (62%), a najčešće izrečena kazna za spomenuto djelo je bezuvjetna kazna zatvora u trajanju od 6 do 12 mjeseci. Za kazneno djelo iz čl. 158. st. 5., koje uključuje primjenu sile ili prijetnje, obmane, prijevare, zlorporabu položaja ovlasti ili odnosa zavisnosti djeteta o njemu, najčešće izrečena kazna je kazna bezuvjetnog zatvora u trajanju od 3 do 5 godina. Kazneno djelo *Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta* (čl. 166. st. 1.) nalazi se na drugom mjestu po zastupljenosti, a iznosi oko 24%. Najčešće izrečena kazna za spomenuto djelo je kazna bezuvjetnog zatvora u trajanju od 3 do 5 godina te u trajanju od 6 do 12 mjeseci. Kazneno djelo iz čl. 166. st. 2., koje između ostalog uključuje i nanošenje teških tjelesnih ozljeda, narušavanje tjelesnog i emocionalnog razvoja djeteta, počinjeno je od strane više počinitelja ili djetetu bliskih osoba, zastupljeno je podjednako kao i kazneno djelo iz čl. 158. st. 5., a iznosi oko 6.8%. Za spomenuto kazneno djelo, najčešće izrečena kazna je kazna bezuvjetnog zatvora u trajanju

od 5 do 10 godina te u trajanju od 3 do 5 godina. Općenito kao najteža kazna izrečena je kazna dugotrajnog zatvora, a kao najmanje represivna sankcija zabilježena je uvjetna osuda s odmjerenom kaznom zatvora u rasponu od 3 do 6 mjeseci (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21; Rittossa, 2018a). S obzirom na navedeno, zaključuje se da su zakonski okviri iz KZ/11 povoljniji za počinitelje u usporedbi sa onima iz KZ/97 zbog smanjivanja minimuma kazni te odustajanja od propisivanja dugotrajne kazne zatvora.

Važno je istaknuti da je rad sa seksualnim prijestupnicima vrlo složen i delikatan iz više razloga. Riječ je o temi koja je vrlo osjetljiva i o kojoj se teško govori, a uvid u vlastito seksualno nasilno ponašanje opterećeno je negacijom, minimaliziranjem i drugim kognitivnim distorzijama počinitelja (Ward i sur., 2006; prema Mužinić i Vukota, 2010b). Iskustva pokazuju da puka retribucija i zatvaranje počinitelja ne donose konstruktivne preventivne pomake, već generiraju njihovu stigmatizaciju i izolaciju (Lippke, 2011; prema Rittossa, 2018a). Walker (2015; prema Rittossa, 2018a) naglašava da takva rješenja, iako umiruju anksioznost javnosti koju izazivaju seksualni prijestupnici, ne dovode do smanjenja recidiva niti do bolje zaštite sigurnosti djece jer je njihov kriminalno politički učinak ograničen. Stoga, osim kažnjavanja i zatvaranja seksualnih prijestupnika, potrebno im je i pružiti adekvatan tretman.

Kercher i Long (1991; prema Bošnjak, 2018) navode da tretman počinitelja seksualnih delikata podrazumijeva skup intervencija koje se provode s ciljem smanjivanja vjerojatnosti recidivizma. S time se slažu i Mužinić i Vukota (2010a) navodeći da je najvažnije naučiti prijestupnike kako da kontroliraju svoj seksualni nagon i spriječe recidivizam. Isto tako, naglašavaju da počinitelji trebaju prihvatiti odgovornost za svoja djela, naučiti što je empatija prema žrtvi te identificirati rizične faktore koji ih mogu dovesti do počinjenja novih kaznenih djela. Svi tretmani, pa tako i tretman počinitelja seksualnih delikata, moraju se temeljiti na procjeni kriminogenih rizika, potreba i snaga, kao i na principu responzivnosti koji podrazumijeva prilagodbu i primjenu tretmana u skladu s počiniteljevim sposobnostima i stilovima učenja. S obzirom na to, u tretiranju seksualne delinkvencije može se pristupiti na više načina. Većina tretmana primjenjuje kognitivno-bihevioralnu terapiju koja uključuje i elemente modela prevencije ponavljanja delikta, a osim psihoterapijskih programa, za tretiranje seksualnih delikata koriste se i farmakološki tretmani za sniženje seksualne pobudljivosti, kao i organski i fizički tretmani (kemijska i kirurška kastracija) (Mužinić i Vukota, 2010a). U Hrvatskom zatvorskom sustavu, posebice u kaznionicama u Glini i Lepoglavi, godinama se već provodi tretman pod nazivom Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja (PRIKIP) za počinitelje seksualnih delikata u kojem prevladavaju intervencije bazirane na

kognitivno-bihevioralnom pristupu i psihoedukaciji.¹³ Dakle, kao najučinkovitiji tretmani za počinitelje delikata seksualne prirode izdvaja se kognitivno-bihevioralni tretman temeljen na procjeni kriminogenih rizika, potreba, snaga i rezpozivnosti te farmakološki, organski i fizički tretmani.

5.6. Posljedice i tretman žrtava dječjeg seksualnog turizma

Posljedice seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja često su vrlo teške i ozbiljne za žrtvu i njezinu obitelj. Kako bi žrtva mogla nastaviti sa svojim životom, potrebno joj je pružiti pomoć i podršku na biopsihosocijalnoj razini.

Nasilje, a posebice seksualno nasilje, predstavlja traumatski događaj koji može izazvati različite reakcije žrtve. Traumatski događaji u djetinjstvu imaju formativni utjecaj na razvoj djece i mladih (Profaca, 2016) te je upravo zbog toga potrebno pravovremeno pružiti adekvatne intervencije i tretman žrtvama nasilja. Lamont (2010; prema Tanielian, 2013) naglašava da su različiti oblici zlostavljanja često prisutni zajedno te da su povezani sa zdravstvenim rizicima adolescenata. Traume iz djetinjstva mogu ozbiljno utjecati na mozak u razvoju uzrokujući mnoge psihičke probleme, kao i probleme vezane uz učenje. Isto tako, djeca izložena zlostavljanju i zanemarivanju u povećanom su riziku od nanošenja boli drugima i razvoja agresivnog i nasilnog ponašanja u adolescenciji.

Važno je imati na umu da su reakcije na traumatske događaje normalne reakcije na nenormalne okolnosti koje se mogu javiti odmah nakon traumatskog događaja ili tjednima kasnije (Arambašić, 2000; prema Profaca, 2016). Izloženost traumatizaciji mijenja djetetovu unutrašnju sliku svijeta, oblikuje shvaćanje sebe i drugih te formira očekivanja od budućnosti koja imaju utjecaj na aktualno i buduće doživljavanje i ponašanje djeteta (Bowlby, 1973; prema Profaca, 2016). Traumatizirana djeca i odrasli, reagiraju na traumatsko iskustvo znakovima ponovnog proživljavanja (nametajuće misli, slike, zvukovi, mirisi), emocionalnog izbjegavanja (konkretnih lokacija, ljudi, pojava, ponašanja) i pobuđenosti (poremećaji spavanja, razdražljivost, ljutnja, teškoće s koncentracijom) (Pynoos i Nader, 1993; prema Profaca, 2016). Isto tako, Sanderson (2013; prema Profaca, 2016) navodi da se kod djece koja su bila izložena

¹³ <https://mpu.gov.hr/prvi-dio-edukacije-sluzbenika-zatvorskog-sustava-i-probacije-iz-posebnog-programa-prikip/25011>

dugotrajnom nasilnom i zlostavljajućem ponašanju nalaze skupine znakova koji ukazuju na poteškoće tijekom odrastanja, uključujući poteškoće u regulaciji emocija, kronično samodestruktivno ponašanje, promjene u pažnji, koncentraciji i svjesnosti koje vode k disocijativnim smetnjama, promjene u samopoimanju povezane s osjećajem krivnje i srama, nedostatak povjerenja, somatske smetnje, promjene u sustavu vrijednosti i svjetonazoru praćene bespomoćnošću itd. Također, Hodges i sur. (2013; prema Profaca, 2016) navode povezanost traume zlostavljanja i nasilja u obitelji i izvan nje s nizom kasnijih psiholoških simptoma (anksioznost, depresivnost, posttraumatski stres, disocijacija, zaokupljenost seksualnošću, ponašajni problemi). Isto tako, spolno prenosive bolesti često se spominju kao jedna od brojnih posljedica seksualnog iskorištavanja djece. Reddin Cassar (2020) navodi da HIV/AIDS predstavlja pandemijsku zdravstvenu krizu koja se ne može odvojiti od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, a može se promatrati i kao uzrok i posljedica seksualnog zlostavljanja djece.

O spomenutim fizičkim i psihosocijalnim zdravstvenim problemima prisutnim među seksualno iskorištavanom i zlostavljanom djecom na Tajlandu izvijestila je i Ekonomska i socijalna komisija Ujedinjenih naroda za Aziju i Pacifik (UNESCAP) u suradnji s međunarodnim istraživačkim timom. Fizički zdravstveni problemi uključivali su vaginalni iscjedak, bolne genitalije, poderanu vaginu, spolno prenosive bolesti, bolove u tijelu, kožne bolesti, želučane probleme, glavobolje, bolove u prsima, respiratorne probleme, umor, pothranjenost itd. Psihosocijalni zdravstveni problemi uključivali su depresiju, strah, krivnju, tjeskobu, zlouporabu alkohola i droga, ovisnosti, samopovređivanje, razdražljivost i agresivnost, nisko samopoštovanje, suicidalne misli, noćne more i ostalo. Isto tako, utvrđena je povezanost između seksualnog zlostavljanja djece i raznih problema mentalnog zdravlja, uključujući posttraumatski stres, smanjeno samopoštovanje i probleme sa seksualnom prilagodbom u odraslom životu (Mullen i Fleming, 1998; prema Tanielian, 2013). Dakle, posljedice dječjeg seksualnog turizma, i općenito seksualnog nasilja nad djecom, su dalekosežne i ozbiljne za djecu u formativnom razdoblju, a ugrubo ih možemo podijeliti na fizičke i psihosocijalne.

Već je bilo spomenuto da vrlo mali broj ljudi traži usluge liječenja zbog zdravstvenih stanja koja su nastala kao posljedica seksualne zlostave. Mutavi i sur. (2018; prema Reddin Cassar, 2020) navode da u Keniji više od 90% osoba koje su preživjele seksualno nasilje ne dobije potrebnu zdravstvenu skrb, a od onih koji traže liječenje, mnogi ne mogu primiti potrebne medicinske intervencije zbog kašnjenja u traženju usluga. Arambašić (2000; prema

Profaca, 2016) naglašava da je pružanje podrške odmah nakon izloženosti djeteta traumatskim događajima jedna od najvažnijih intervencija. Pretpostavlja se da siromaštvo, stigmatiziranost, nedostupnost koordiniranih usluga i nedostatak upućivanja na usluge, imaju utjecaj na traženje pomoći (Reddin Cassar, 2020).

Profaca (2016) naglašava da nisu sve intervencije prema djeci nakon traumatskih događaja učinkovite, stoga je važno preispitivanje postojećih tretmanskih pristupa. Kao jedan od učinkovitijih modela autorica izdvaja tzv. model učinaka traume na ličnost koji integrira nekoliko pristupa unutar razvojne perspektive: traumatsku psihologiju, psihologiju ličnosti, kognitivno-bihevioralnu terapiju, kao i humanističke principe tretmanskog rada (uvažavanje, pozitivna očekivanja, pretpostavku rasta i razvoja ličnosti). Ovaj model pretpostavlja aktivno uključivanje traumatizirane osobe u proces oporavka, a neki od ključnih koncepata u radu s pojedincem su: sigurnost i podrška u tretmanskom radu, pružanje podrške u ponovnom uspostavljanju narušenog identiteta te stjecanju sposobnosti regulacije unutarnjih stanja (Briere, 2002; prema Profaca, 2016).

S obzirom na navedeno, zaključuje se da je nužno pružiti adekvatnu zdravstvenu i psihosocijalnu skrb odmah nakon proživljenog traumatskog iskustva kako bi se djetetu pomoglo da se što prije oporavi i osnaži. Kao jedan od učinkovitijih tretmanskih pristupa izdvaja se model učinaka traume na ličnost.

5.7. Prevencija dječjeg seksualnog turizma

Da bismo mogli iskorijeniti dječji seksualni turizam potrebno je najprije utjecati na faktore koji doprinose njegovom razvoju i širenju. S obzirom na njegovu duboku ukorijenjenost u društvu i brojne nepovoljne čimbenike s kojima se milijuni ljudi svakodnevno susreću i bore, a koji povoljno utječu na njegov opstanak, širenje i razvoj, postavljanje cilja da se dječji seksualni turizam iskorijeni čini se nerealnim i nedostižnim. No, bez obzira na to, učinkovitim, provjerenim i sveobuhvatnim metodama, mjerama i politikama, možemo na njega utjecati i posljedično ga i smanjiti. Kako bismo to postigli nužne su promjene u društvu te suradnja različitih tijela za provedbu zakona, stručnjaka, znanstvenika i organizacija, kao i proaktivnost svih građana.

ECPAT-ova Globalna studija (2016b) ukazuje na brojne ozbiljne praznine i dileme u podacima, od poteškoća u prikupljanju podataka o razmjeru i opsegu dječjeg seksualnog

turizma do nepostojanja jasne definicije i jasnoće o tome što se mjeri. Nedostatak pouzdanih podataka otežava određivanje prioriteta, kao i identificiranja onog što funkcionira te omogućuje vladama i društvima da nastave ignorirati problem. Isto tako, provedba zakona kojima se zabranjuju seksualni delikti na štetu djece otežana je zbog nedostatka koordinacije među tijelima zaduženima za provođenje zakona, nedostatka jasne globalne definicije seksualnog iskorištavanja djece u komercijalne svrhe, kroničnog nedovoljnog prijavljivanja i nedostatka razumijevanja među nekim službenicima za provođenje zakona. Da bismo dječji seksualni turizam prevenirali, međunarodne, nacionalne i regionalne organizacije trebale bi se u svojim političkim programima osvrnuti na seksualno iskorištavanje djece u komercijalne svrhe i ispuniti svoje međunarodne obveze zaštite djece. Isto tako, nacionalne vlade bi, kao minimum, trebale ratificirati i provoditi sve međunarodne instrumente o pravima djeteta, revidirati svoje nacionalne zakone te ojačati njihovu provedbu, ali i ojačati međunarodnu suradnju s ciljem suzbijanja dječjeg seksualnog turizma. Isto tako, putničke, turističke i transportne tvrtke trebale bi potpisati kodekse za zaštitu djece (The Code) te usvojiti i provoditi korporativne politike protiv seksualnog iskorištavanja djece. Također, i nevladine organizacije trebale bi premostiti praznine koje ostavljaju nacionalne vlade praćenjem i istraživanjem problema, identificirajući najbolje prakse, podržavajući oporavak i rehabilitaciju žrtava te osnaživati građane da preuzmu aktivnu ulogu u prevenciji dječjeg seksualnog turizma.

Tanielian (2013) navodi da je potrebna redovita kontrola i inspekcija posebice u bordelima, barovima, kompleksima za masažu ili zabavu, s ciljem provjeravanja starosti svih osoba u objektima. Autor smatra da redovite kontrole i inspekcije mogu poslužiti kao sredstvo odvratanja od ulaska maloljetnika u prostituciju i sudjelovanja u istoj. Ukoliko se maloljetnicima redovito sprječava ulazak u objekte u kojima im je zakonski zabranjeno boraviti te ako se kažnjavaju upravitelji i vlasnici barova zbog zapošljavanja maloljetnika, tada se seksualno iskorištavanje djece može smanjiti. Također, osiguravanje alternativnih programa zapošljavanja i ostvarivanja prihoda, posebno usmjerenih na žene (za borbu protiv prodaje djece), uz ublažavanje siromaštva i bolje pružanje usluga javnog zdravstva, nameću se kao jedni od ključnih preventivskih mjera (Curley, 2013). Hall (2011; prema Koning, 2021) kao jednu od preventivnih mjera predlaže oduzimanje putovnice poznatim seksualnim prijestupnicima. U SAD-u protiv seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece vlasti se bore dugotrajnim kaznama zatvora, registrima seksualnih prijestupnika i programima izvještavanja zajednice. Registri seksualnih prijestupnika (Public Notification Act) predstavljaju mjeru prevencije, ali se na njih može kritički gledati kao i na proširenje kazne (Reddin Cassar, 2020).

Isto tako, prilikom kreiranja preventivnih mjera potrebno je uzeti u obzir nalaze dobivene istraživanjima koje su proveli Kosuri i Jeglic (2017) te Koning (2021). Koning (2021) navodi da bi kampanje koje se odnose na podizanje svijesti o dječjem seksualnom turizmu bile učinkovite, potrebno je pozabaviti se uvjerenjima vezanim uz ozbiljnost seksualnog iskorištavanja djece kontinuiranim naglašavanjem da je seksualno iskorištavanje djece ozbiljno i teško kazneno djelo gdje god da se dogodilo u svijetu. Reddin Cassar (2020) zalaže se za provođenje multidisciplinarnih obrazovnih kampanja protiv seksualnog zlostavljanja djece koje bi posebice ciljale ranjivu djecu, roditelje/skrbnike, obuhvaćale brojne institucije (škole/crkve) i široku kulturu. Autorica smatra da bi korištenje ekološkog modela, koji razmatra društveni makrosustav, egzosustav zajednice i obiteljski mikrosustav, bio idealan okvir za razmatranje intervencija.

Iz svega do sad navedeno, jasno je da široko rasprostranjen dječji seksualni turizam negativno utječe na rast i razvoj djece te se njime ozbiljno krše prava djece zajamčena brojnim međunarodnim i nacionalnim dokumentima, stoga je ulaganje napora u kreiranje i provođenje učinkovitih preventivnih mjera na svim razinama ekosustava od ključne važnosti za borbu i smanjenje ovog fenomena.

6. ZAKLJUČAK

Seksualno nasilje nad djecom obuhvaća niz ponašanja na širokom kontinuumu, a jedan od oblika je i seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma koji se uslijed globalizacije, razvoja informacijsko komunikacijskih tehnologija, širenja migracija i otvaranja granica diljem svijeta, neminovno širi i razvija. Krajem prošlog stoljeća, 1999. godine, dječji seksualni turizam je prvi puta prepoznala Svjetska turistička organizacija oštro ga osuđujući, smatrajući ga kršenjem čl. 34. Konvencija o pravima djeteta. Tada se o ovome fenomenu nije puno znalo, a pretpostavljalo se da ono uključuje samo ljude koji putuju iz svoje zemlje u drugu zemlju i stupaju u seksualne aktivnosti s djecom. Danas, zahvaljujući razvoju znanosti i povećanom interesu stručnjaka i znanstvenika različitih profila, spoznaje o ovom fenomenu su kvalitativno i kvantitativno preciznije i obuhvatnije. Cilj ovog rada bio je prikazati aktualne spoznaje o spomenutom problemu, odnosno prikazati opseg, etiologiju i posljedice dječjeg seksualnog turizma, kao i obilježja počinitelja i žrtvi te se osvrnuti na učinkovite preventivne mjere ključne za borbu protiv ovog fenomena.

Temeljem provedene analize može se zaključiti da postoje brojne definicije dječjeg seksualnog turizma, a najpreciznija i najprihvaćenija je ECPAT-ova koja dječji seksualni turizam definira kao seksualno iskorištavanje djece od strane osobe ili osoba, koje mogu, ali ne moraju biti turisti, a koje putuju iz svog matičnog okruga, matične geografske regije ili matične zemlje s ciljem upuštanja u seksualne aktivnosti s djecom. S obzirom da ono spada u najteže oblike kršenja dječjih prava, brojnim međunarodnim i nacionalnim dokumentima nastoji se suzbiti i spriječiti njegova pojava. Neki od temeljnih međunarodnih dokumenata su Konvencija o pravima djeteta, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i njezin dopunski Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, zatim Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja te Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije. Navedene dokumente ratificirala je i Republika Hrvatska čime je preuzela obvezu implementacije odredbi konvencija i protokola u nacionalno zakonodavstvo. Upravo zbog toga, napravljene su brojne izmjene i promjene u novom Kaznenom zakonu (KZ/11) te je zaštita seksualnog integriteta djece izdvojena u posebnu glavu pod nazivom Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. Osim navedenog, za

dječji seksualni turizam važno je i spomenuti Kodeks ponašanja za Zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja na putovanju i turizmu, poznatiji kao The Code, koji propisuje određene mjere koje moraju implementirati i provoditi svi potpisnici Kodeksa.

Pregledom recentne literature objavljene u posljednjih desetak godina, zaključuje se da se dječji seksualni turizam proširio diljem svijeta, a pojavljuje se u najrazvijenijim i najnerazvijenijim državama svijeta. Potražnja za dječjim seksualnim turizmom uglavnom dolazi iz bogatih industrijaliziranih zemalja (zapadna Europa, Sjeverna Amerika, Japan, Australija), a uglavnom se odvija u osiromašenim zemljama sa visokom stopom korupcije i neosjetljivosti na prava djece. Tako države jugoistočne i južne Azije i Afrike predstavljaju glavna odredišta dječjeg seksualnog turizma. Također, i države Latinske Amerike, posebice Meksiko i Brazil, već dugi niz godina doživljavaju fenomen dječjeg seksualnog turizma, dok su ga neke druge zemlje, kao što je Kolumbija, počele doživljavati u novije vrijeme. Zemlje Europe već su dugi niz godina „izvor“ dječjih seksualnih turista, no u posljednje vrijeme primjećuje se da neke postaju i žarišta dječjeg seksualnog turizma.

Literatura pokazuje da na pojavu, razvoj i širenje ovog fenomena utječu brojni faktori. Zaključuje se da je etiologija dječjeg seksualnog turizma izrazito široka i kompleksna. Kao jedan od najcitiranijih čimbenika vezan uz ovaj fenomen navodi se siromaštvo, odnosno nepovoljni socioekonomski uvjeti. U pojedinim radovima, dječji seksualni turizam spominje se kao sredstvo preživljavanja, u smislu da su djeca i mladi prisiljeni se baviti ilegalnim seksualnim aktivnostima kako bi mogli priskrbiti sebi i obitelji dovoljno sredstava za preživljavanje. Također, zemlje sa visokom stopom siromaštva, korupcije, velike dostupnosti ranjive djece, uspostavljenog sustava patrijarhata koji podrazumijeva pravo vlasništva nad ženama i djecom, uspostavljene industrije seksualnog turizma te nedostatka političke volje u borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece, predstavljaju plodno tlo za rast i razvoj dječjeg seksualnog turizma. Internet se također izdvaja kao čimbenik koji potiče razvoj ovog fenomena jer dječjim seksualnim turistima omogućava lakše uključivanje putem specijaliziranih web stranica, posrednika ili pa izravnim kontaktom s djecom i mladima. U dječjem seksualnom turizmu ključnu ulogu igra neravnoteža moći između počinitelja i žrtve. Iako mladi bilo kojeg socioekonomskog statusa, etničke ili rasne skupine, mogu postati žrtve seksualnog iskorištavanja, počinitelji najčešće vrbuju i targetiraju ranjivu djecu te onu koja dolaze iz udaljenih kultura. Dakle, čimbenici koji povećavaju rizik od seksualnog iskorištavanja protežu se na više ekoloških razina te su međusobno povezani, a uključuju individualne karakteristike, čimbenike obitelji i zajednice, kao i sociokulturne i ekonomske utjecaje.

U dječjem seksualnom turizmu sudjeluju brojni dionici, uključujući turističke organizacije, aviokompanije, taksiste, seksualne prijestupnike, žrtve, turističke agente u određnim područjima, korumpirane državne službenike i mnoge druge, koji mogu imati različite uloge u seksualnoj viktimizaciji djece. No, seksualni prijestupnici, odnosno dječji seksualni turisti, imaju ključnu ulogu u dječjem seksualnom turizmu. Na temelju provedene analize, može se zaključiti da počinitelji dječjeg seksualnog turizma čine heterogenu skupinu počinitelja koja se može podijeliti u tri velike kategorije koju čine situacijski i preferencijski počinitelji te oni koji traže isključivo djevičansku djecu. Veliku većinu dječjih seksualnih turista čine situacijski počinitelji koji nemaju eksplicitnu sklonost prema djeci te se uključuju u seksualne odnose sa svojom dobnom skupinom, a u dječji seksualni turizam najčešće se uključuju zbog anonimnosti koje ono pruža, želje za eksperimentiranjem i pružene prilike. Preferencijski počinitelji imaju već postojeću sklonost prema djeci te svjesno izabiru djecu za zadovoljenje seksualnih potreba, a uglavnom se radi o osobama s pedofiličnim poremećajem. Dječji seksualni turisti, za razliku od počinitelja koji vrše seksualno nasilje nad djecom, ali ne u kontekstu dječjeg seksualnog turizma, češće su bili žrtve zlostave, konzumirali dječju pornografiju i prostituciju, češće su bili osuđivani za nasilne i seksualne delikte, pokazuju više antisocijalnih tendencija te češće razmišljaju o traženju stručne pomoći zbog seksualnog interesa za djecu. Brojni autori navode da puka retribucija i zatvaranje počinitelja ne donose konstruktivne preventivne pomake, već generiraju njihovu stigmatizaciju i izolaciju. Stoga se zaključuje da je osim zatvaranja i kažnjavanja seksualnih prijestupnika, potrebno im pružiti i adekvatan psihosocijalni tretman baziran na kognitivno-bihevioralnom pravcu. Osim toga, u svrhu tretmana i/ili kazne za tretiranje seksualnih prijestupnika koriste se i farmakološki tretmani za sniženje seksualne pobudljivosti te organski (kemijska kastracija) i fizički (kirurška kastracija) tretmani. Također, zaključuje se da brojne vlade široko podupiru ideju da se ono što nije dopušteno kod kuće, ne smije tolerirati ni drugdje, a posebice kada se radi o kršenju dječjih prava. Stoga su mnoge europske zemlje, SAD i Australija omogućile eksteritorijalnu primjenu svog kaznenog zakona kako bi procesuirale državljane za počinjene zločine seksualnog zlostavljanja djece u inozemstvu.

Također se, temeljem provedene analize, može zaključiti da je dječji seksualni turizam globalni i javnozdravstveni problem koji ostavlja ozbiljne i nerijetko teške, doživotne posljedice žrtvi. Siromaštvo, stigmatiziranost, nedostupnost koordiniranih usluga i nedostatak upućivanja na usluge utječu na smanjeno traženje usluga liječenja, a sve se to nepovoljno odražava na daljnji rast i razvoj djeteta. Traumatizirana djeca, kao i odrasli, na traumatsko

iskustvo reagiraju znakovima ponovnog proživljavanja, emocionalnog izbjegavanja i pobuđenosti. Kod djece koja su bila izložena dugotrajnom nasilnom ponašanju nalaze se skupine znakova koje ukazuju na poteškoće u regulaciji emocija, kronično samodestruktivno ponašanje, promjene u pažnji, koncentraciji i svjesnosti koje vode ka disocijativnim smetnjama, zatim se javljaju osjećaji krivnje i srama, gubi se povjerenje u druge, javljaju se somatske smetnje itd. Osim navedenog, u literaturi se navode i drugi problemi, poput simptoma anksioznosti i depresije, posttraumatski stres, disocijacija, zaokupljenost seksualnošću, ponašajni problemi i ostalo. Ne smije se ni zanemariti činjenica da mnogi dječji seksualni turisti vjeruju da djeca imaju moć izlječenja od spolno prenosivih bolesti pa se mnogi upuštaju u seksualne odnose s djecom u nadi da će se izliječiti. S obzirom na to, spolno prenosive bolesti mogu se promatrati kao uzrok i posljedica dječjeg seksualnog turizma.

Da bismo utjecali na smanjenje dječjeg seksualnog turizma potrebno je uzeti u obzir sve ključne čimbenike koji povoljno utječu na rast i razvoj ovog fenomena te u skladu s time kreirati i provoditi učinkovite i sveobuhvatne preventivne mjere na univerzalnoj, selektivnoj i indiciranoj razini. Pregledom literature, zaključuje se da u ovom području postoje brojne dileme i praznine. Nedovoljna suradnja različitih tijela zaduženih za provedbu zakona, nedostatak jasne globalne definicije seksualnog iskorištavanja djece u komercijalne svrhe, kronično nedovoljno prijavljivanje, poteškoće u prikupljanju podataka o razmjeru i opsegu dječjeg seksualnog turizma, kao i nepostojanje jasne definicije i jasnoće o tome što se mjeri, samo su neki od problema. Prvi korak u borbi protiv dječjeg seksualnog turizma je ispunjavanje međunarodnih obveza zaštite djece od strane međunarodnih, nacionalnih i regionalnih tijela i organizacija. Isto tako, putničke, turističke i transportne tvrtke trebale bi potpisati kodekse za zaštitu djece te usvojiti i provoditi korporativne politike protiv seksualnog iskorištavanja djece. Osim toga, kao ključne preventivne mjere izdvajaju se redovite kontrole i inspekcije u bordelima, barovima, kompleksima za masažu ili zabavu, osiguravanje alternativnih programa zapošljavanja i ostvarivanja prihoda, ublažavanje siromaštva, bolje pružanje usluga javnog zdravstva te provođenje preventivnih kampanja kojima bi se podizala svijest o dječjem seksualnom turizmu uz kontinuirano naglašavanje da je seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece teško kazneno djelo gdje god da se dešava u svijetu.

Na kraju, važno je naglasiti da je dječji seksualni turizam jedan od najmanje prijavljenih oblika seksualnog nasilja nad djecom s visokim udjelom tamne brojke. Navedeni statistički podaci predstavljaju samo vrh sante leda, dok je onaj uronjeni dio još uvijek nepoznat. Samo zajedničkim snagama, edukacijom stručnjaka različitih profila, daljnjim istraživanjima,

međusobnom suradnjom znanstvenika, stručnjaka, tijela i organizacija te senzibilizacijom i upoznavanjem javnosti s ovim problemom moguće je utjecati na smanjenje spomenutog fenomena te zaštititi najmlađe i najranjivije članove našeg društva.

7. LITERATURA

1. Auemaneekul, N., Senaratana, W., Juntarawijit, Y., Sripichyakan, K. i Ensign, B.J. (2009). Participative Model of Child Protection in Northern Thailand. *Thai J Nurs Res*, 13(3), 216-226. Preuzeto 17. ožujka 2022. s <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.873.9680&rep=rep1&type=pdf>
2. Bandyopadhyay, R. (2012). Child-sex tourism, HIV/AIDS, and Social Justice in India. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 24(2), 143-146. Preuzeto 7. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/10402659.2012.677320>
3. Belokapa, I. (2016). *Trgovanje djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja (diplomski rad)*. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Studij socijalne pedagogije. Preuzeto 12. siječnja 2022. s <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:103/datastream/PDF/download>
4. Bošnjak, T. (2018). *Tretman počinitelja seksualnih delikata (diplomski rad)*. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet, Studij socijalne pedagogije. Preuzeto 17. ožujka 2022. s <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A728/datastream/PDF/view>
5. Castilho, C.T., Evrard, B. i Charrier, D. (2017). Child sex tourism in the context of the 2014 FIFA Football World Cup: the case of the host city of Recife, Brazil. *Sport in Society*, 21(3), 497-515. Preuzeto 18. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/17430437.2017.1346623>
6. Chemin, M. i Mbiekop, F. (2015). Addressing child sex tourism: The Indian case. *European Journal of Political Economy*, 38(C), 169-180. Preuzeto 19. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1016/j.ejpoleco.2015.02.005>
7. Curley, M., (2014). Combating Child Sex Tourism in South-east Asia: Law Enforcement Cooperation and Civil Society Partnerships. *Journal of Law and Society*, 41(2), 283-314. Preuzeto 4. ožujka 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1111/j.1467-6478.2014.00667.x>
8. De Sas Kropiwnicki, Z.O., (2012). The Politics of Child Prostitution in South Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 30(2), 235-265. Preuzeto 23. veljače 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/02589001.2012.664417>
9. De Vries, S. (2020). An Analysis of law enforcement cooperation in child sex tourism cases involving Thailand and Canada. *Police Practice and Research*, 22(2), 1117-1129.

- Preuzeto 13. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/15614263.2020.1724789>
10. Direktiva 2011/92/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP. Posjećeno 13. siječnja 2022. na mrežnoj stranici: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>
11. ECPAT (2007). *Confronting the Commercial Sexual Exploitation of Children in Africa*. Preuzeto 23. ožujka 2022. s https://riselearningnetwork.org/wp-content/uploads/2015/09/confronting_csec_eng_0.pdf
12. ECPAT (2014). *The commercial sexual exploitation of children in Latin America*. Preuzeto 23. ožujka 2022. s <https://ecpat.org/resource/regional-overview-the-commercial-sexual-exploitation-of-children-in-latin-america/>
13. ECPAT (2016a). *Terminološke smjernice: Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja*. Preuzeto 15. siječnja 2022. s <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Zastita-djece-od-seksualnog-iskoristavanja-i-zlostavljanja-ZA-WEB-SPREAD.pdf>
14. ECPAT (2016b). *Offenders on the move: Global study on sexual exploitation of children in travel and tourism 2016*. Preuzeto 15. siječnja 2022. s <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/08/Global-Report-Offenders-on-the-Move.pdf>
15. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. *Narodne novine MU 5/2002*.
16. George, B.P. i Panko, T.R. (2011). Child sex tourism: Facilitating conditions, legal remedies, and other interventions. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6(2), 132-143. Preuzeto 17. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/17450128.2010.521599>
17. Harkonen, E. (2015). Corporate liability and international child sex tourism – with special reference to the regulation in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(3), 315-332. Preuzeto 13. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/15022250.2015.1108861>
18. Hrabar, D. (1994). Prava djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 263-267. Preuzeto 12. svibnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/29717>
19. Hyun Yang, M.I., Ling Yang, E.C. i Khoo-Lattimore, C. (2019). Host-children of tourism destinations: systematic quantitative literature review. *Tourism Recreation*

- Research*, 45(2), 231-246. Preuzeto 12. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/02508281.2019.1662213>
20. Kaviani Johnson, A. (2011). International Child Sex Tourism: Enhancing the Legal Response in South East Asia. *International Journal of Children's Rights*, 19(1), 55-79. Preuzeto 17. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1163/157181810x499367>
21. Kazneni zakon. *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 82/21.
22. Koje su MENA zemlje? Posjećeno 22. ožujka 2022. na mrežnoj stranici: <https://hr.history-hub.com/koje-su-mena-zemlje>
23. Koning, A., (2021). Public Perceptions of Child Sexual Exploitation Abroad: A Vignette Experiment on the Influence of Social Distance. *Crime and Delinquency*, (), 1-25. Preuzeto 8. ožujka 2022. s <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00111287211064786>
24. Konvencija o pravima djeteta. *Narodne novine MU* 12/93.
25. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta – Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. *Narodne novine MU* 14/2002.
26. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007). Preuzeto 15. siječnja 2022. s <https://rm.coe.int/168046e1d1>
27. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Posjećeno 4. svibnja 2022. na mrežnoj stranici: https://www.coe.int/t/dg3/children/pdf/SexualAbuse_croate.pdf
28. Koops, T., Turner, D., Neutze, J. i Briken, P. (2017). Child Sex Tourism – prevalence of and risk factors for its use in a German community sample. *BMC Public Health*, 17(344), (). Preuzeto 20. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1186/s12889-017-4270-3>
29. Kosuri, M.D. i Jeglic, E.L. (2017). Child sex tourism: American perceptions of foreign victims. *Journal of Sexual Aggression*, 23(2), 207-221. Preuzeto 12. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/13552600.2016.1231350>
30. Martinović, T. (2021). *Provedba Direktive 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP (završni*

- rad). Osijek: Pravni fakultet Osijek, Specijalistički diplomski stručni studij javne uprave. Preuzeto 6. svibnja 2022. s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pravos%3A1275>
31. Miller Perin, C. i Wurtele, S.K. (2017). Sex Trafficking and the Commercial Sexual Exploitation of Children. *Women and Therapy*, 40(1/2), 123-151. Preuzeto 12. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/02703149.2016.1210963>
32. Miller, J. (2011). Beach boys or sexually exploited children? Competing narratives of sex tourism and their impact on young men in Sri Lanka's informal tourist economy. *Crime, Law and Social Change*, 56(5), 485-508. Preuzeto 18. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1007/s10611-011-9330-5>
33. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske. *Prvi dio edukacije službenika zatvorskog sustava i probacije iz posebnog programa „PRIKIP“*. Posjećeno 15. svibnja 2022. na mrežnoj stranici: <https://mpu.gov.hr/prvi-dio-edukacije-sluzbenika-zatvorskog-sustava-i-probacije-iz-posebnog-programa-prikip/25011>
34. Mužinić, L. i Vukota, Lj. (2010a). *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada.
35. Mužinić, L. i Vukota, Lj. (2010b). Seksualni delinkventi – program prevencije recidiva. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 17(2), 619-623. Preuzeto 22. ožujka 2022. s <https://hrcak.srce.hr/87071>
36. Newman, W.J., Holt, B.W., Rabun, J.S., Phillips, G. i Scott, C.L. (2011). Child sex tourism: Extending the borders of sexual offender legislation. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(2), 116-121. Preuzeto 20. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1016/j.ijlp.2011.02.005>
37. Odeljan, R. (2018). *Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto 4. svibnja 2022. s http://arhiva.cenzd.org/uploads/document/attachment/95/Prirucnik2_Seksualno_zlostavljanje.pdf
38. Panko, T.R. i George, B.P. (2012). Child sex tourism: exploring the issues. *Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society*, 25(1), 67-81. Preuzeto 12. siječnja 2022. s <https://sci-hub.hkvisa.net/10.1080/1478601X.2012.657904>
39. Popović, S. (2018). Child Sexual Abuse in Croatia: A Systematic review of research. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(1), 5-37. Preuzeto 4. svibnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/clanak/300250>
40. Profaca, B. (2016). Traumatizacija djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(3), 345-361. Preuzeto 11. siječnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/177426>

41. Reddin Cassar, J. (2020). Comparative Review of child sexual abuse practices and policies in Kenya and The United States of America (USA). *African Journal of Social Work*, 10(2), (). Preuzeto 10. ožujka 2022. s <https://www.ajol.info/index.php/ajsw/article/view/198832>
42. RES/13/20: Rights of the child: the fight against sexual violence against children. Preuzeto 14. siječnja 2022. s <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-13-20/>
43. RES/66/140: The girl child. Preuzeto 14. siječnja 2022. s https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_140.pdf
44. RES/66/141: Rights of the child. Preuzeto 14. siječnja 2022 s https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_141.pdf
45. Rittossa, D. (2018a). Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH: zakonski okviri i postojeća sudska praksa. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), 417-445. Preuzeto 16. ožujka 2022. s <https://hrcak.srce.hr/218955>
46. Rittossa, D. (2018b). Seksualni delikti na štetu djece – hrvatski kaznenopravni okvir kroz prizmu zahtjeva iz Direktive 2011/93/EU. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(1), 29-63. Preuzeto 4. svibnja 2022 s <https://hrcak.srce.hr/218752>
47. Roje Đapić, M., Buljan Flander, G. i Galić, R. (2021). Seksualno zlostavljanje djece: Teorijsko – empirijski pregled i sustavna prevencija u Hrvatskoj. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(8), 19-45. Preuzeto 4. svibnja 2022 s <https://hrcak.srce.hr/clanak/395767>
48. Spurrier, K. i Alpaslan, N. (2017). Adult survivors' recollections and accounts of their involvement in child sex tourism by way of child prostitution. *Social Work*, 53(3), 388-408. Preuzeto 8. veljače 2022. s http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0037-80542017000300008
49. Svjetska turistička organizacija (1999). *Globalni etički kodeks*. Posjećeno 20. ožujka 2022. na mrežnoj stranici <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/101213-unwto-kodeks.pdf>
50. Svjetska turistička organizacija (2004). *Code of Conduct for the Protection of Children from Sexual Exploitation in Travel and Tourism*. Preuzeto 19. siječnja 2022. s https://www.stopslaverynetwork.org/wp-content/uploads/2017/07/30.-ECPAT-code_of_conduct.pdf

51. Svjetska zdravstvena organizacija (2002). *World report on violence and health*. Preuzeto 14. siječnja 2022. s https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf
52. Tanielian, A.R., (2013). Ilicit Supply and Demand: Child Sex Exploitation in South East Asia. *National Taiwan University Law Review*, 8(1), 100-129. Preuzeto 27. veljače 2022. s https://www.researchgate.net/publication/304038874_Article_Illicit_Supply_and_Demand_Child_Sex_Exploitation_in_South_East_Asia
53. Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Nola, S., Roksandić Vidlička, S., Tripalo, D. i Maršavelski, A. (2013). *Komentar Kaznenog zakona*. Narodne novine d.d.: Zagreb.
54. Udruga roditelja „Korak po korak“ (2020). *Što je seksualno nasilje nad djecom i kako ga spriječiti? Vodič za roditelje i stručnjake*. Preuzeto 4. svibnja 2022. s <https://urkpk.org/wp-content/uploads/2020/04/%C5%A0to-je-seksualno-nasilje-nad-djecom-i-kako-ga-sprije%C4%8Diti-vodi%C4%8D-za-roditelje-i-stru%C4%8Dnjake.pdf>
55. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 13 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence*. Posjećeno 19. ožujka 2022. na mrežnoj stranici: <https://www.refworld.org/docid/4e6da4922.html>
56. UN Secretariat (2003). *Secretary-General's Bulletin: Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse*. Posjećeno 14. siječnja 2022. na mrežnoj stranici <https://www.unhcr.org/protection/operations/405ac6614/secretary-generals-bulletin-special-measures-protection-sexual-exploitation.html>
57. UN Secretary-General (2003). *Secretary-General's Bulletin: Special Measures for Protection from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Preuzeto 14. siječnja 2022. s <https://www.refworld.org/docid/451bb6764.html>
58. UNICEF (2015). *Preventing and Responding to Child Sexual Abuse and Exploitation: Evidence review*. Preuzeto 4. svibnja 2022. s <https://www.unicef.org/documents/preventing-and-responding-child-sexual-abuse-and-exploitation-evidence-review>
59. UNICEF (2020). *Action to End Child Sexual Abuse and Exploitation: A Review of the evidence*. Preuzeto 4. svibnja 2022. s <https://www.unicef.org/documents/action-end-child-sexual-abuse-and-exploitation-review-evidence-2020>

60. Vejmelka, L. i Jurinić, J. (2020). Terminologija i konceptualizacija seksualnog iskorištavanja djece na internetu. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(1), 95-114. Preuzeto 9. svibnja 2022 s <https://hrcak.srce.hr/clanak/348727>
61. Ženska soba (2020). *Europski dan zaštite djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja*. Posjećeno 4. svibnja 2022. na mrežnoj stranici: <http://zenskasoba.hr/hr/europski-dan-zastite-djece-od-seksualnog-zlostavljanja-i-iskoristavanja/>